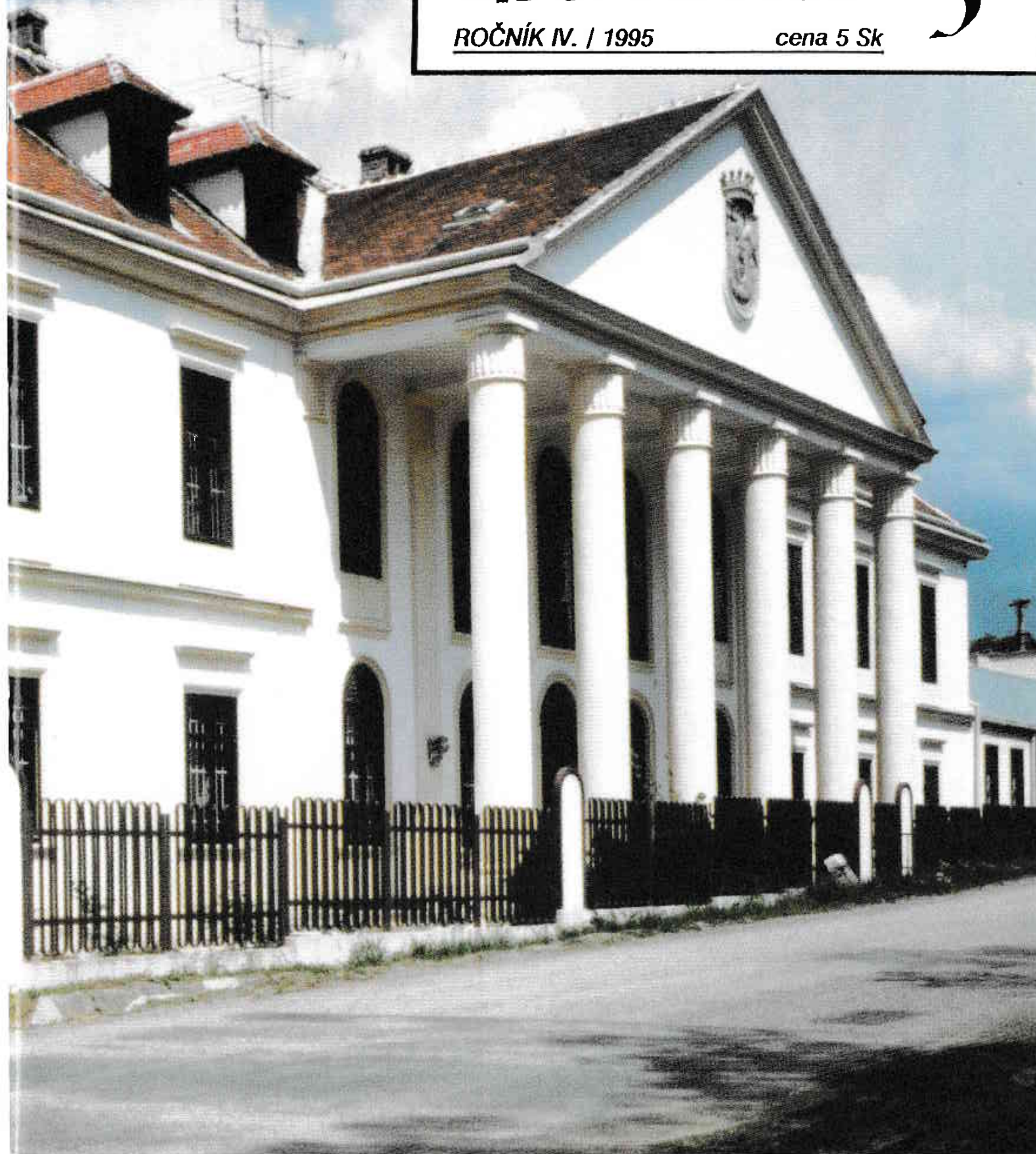
záhorie 5

ROČNÍK IV. / 1995 cena 5 Sk

ZÁHORIE

- vlastivedný časopis venovaný dejinám, tradíciám, prírode a kultúre Záhoria

Vydáva Záhorské múzeum Skalica

Na obálke:
Kaštieľ v Rohove.
Foto: Alexander Jiroušek
Zo zbierky pečatí Záhorského múzea.
Vinobranie v Skalici.
Foto: Ján Pardubský

OBSAH

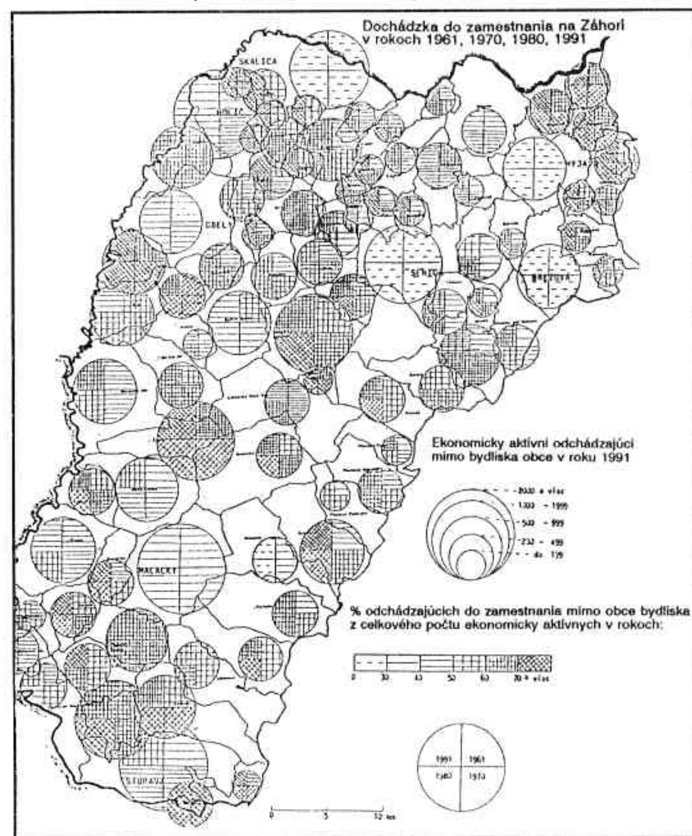
Č.5/95

R.Č.OU 10/91. Vychádza 6x ročne. Časopis v okrese Senica rozširuje prostredníctvom svojich stánkov PNS. Objednávky a predplatné zasielajte na adresu: Záhorské múzeum, nám. Slobody 12, 909 01 Skalica, t.č. 0801/944230, 944253
Podávanie novinových zásielok povolené SP š.p. ZsRP Bratislava č.j. 850 - PO zo dňa 12.4. 1994

Mobilita obyvateľstva

Dochádzka do zamestnania tvorí na Záhorí najvýznamnejšiu zložku mobility obyvateľstva. Tento typ priestorovej aktivity obyvateľstva má na Záhorí trvale vysokú intenzitu v dôsledku viacerých faktov. Intenzitu dochádzky do zamestnania v regióne popri rozmiestnení a štruktúre pracovných príležitostí najviac ovplyvňuje charakter osídlenia a veková štruktúra obyvateľstva.

Dochádzka do zamestnania na Záhorí je zaujímavá z troch aspektov. V prvej rovine z aspektu jej intenzity a vývoja v r. 1970, 1980, 1991. V druhej rovine z aspektu sledovania vývoja zázemia dochádzky a v tretej rovine z aspektu miery závislosti medzi centrami a ich zázemiami.

Pri sledovaní zmien dochádzky do zamestnania na Záhorí sme vychádzali z porovnávania stavu v dochádzke v r. 1970, 1980 a v r. 1991. V roku 1970 odchádzalo za prácou 39 021 obyvateľov, čo predstavuje 47,1 % z celkového počtu ekonomicky aktívnych. V roku 1980 to bolo 45.457 pracovníkov, čo predstavovalo 46,8 % a v r. 1991 to bolo 42.479 pracovníkov, t.j. 43,4 %. Môžeme konštatovať, že v relatívnych hodnotách dochádzka za prácou v tomto regióne pomaly klesá. V porovnaní s celoslovenským priemerom, ktorý v relatívnych hodnotách v r. 1970 predstavoval 43,1 %, v r.1980 klesol na 41,4 % a v r.1991 na 38,7 % vidíme, že dosahuje pomerne vysoké hodnoty. Túto vysokú dochádzku za prácou vyvoláva:

1. Vyššia koncentrácia výroby, t.j. sústredenie pracovných príležitostí do niekoľkých väčších obcí a miest.

2. Využívanie nížiny pre poľnohospodárstvo, ktoré nie je schopné zabezpečiť prácu väčšine svojich obyvateľov v mieste bydliska.

3. Poloha nížiny, najmä jej blízkosť k Bratislave, centru pracovných príležitostí.

Ak sledujeme dochádzku do zamestnania za obce, tá nám odkrýva ešte výraznejšie zmeny, ktoré prebiehali za skúmané obdobie (pozri mapu).

Ak v roku 1961 bolo len 14 obcí, z ktorých dochádzalo za prácou viac ako 60 % obyvateľov, v r. 1970 to bolo už 33 obcí, v r. 1980 až 58 obcí a v r. 1991 57 obcí. Väčšina týchto obcí leží v tesnej blízkosti priemyselných centier, ktoré sú ľahko dostupné i časovo. V tab. č.1 môžeme sledovať vývoj dochádzky do zamestnania mimo obce bydliska.

Okrem intenzity dochádzajúcich za prácou sa považuje za dôležité sledovať aj spádové územia (zázemia) centier dochádzky na základe rozmiestnenia dochádzajúcich podľa obcí v absolútnych i relatívnych hodnotách. Za zázemie dochádzky sa najčastejšie považuje územie zložené z obcí, z ktorých odchádza viac ako 20 % odchádzajúcich do daného centra a menej ako 20 % do iných centier. Centrá dochádzky na Záhorí majú dva intenzitné stupne zázemia. Za sféru najsilnejšieho vplyvu daného centra považujeme ukazovateľ nad 50 % celkového počtu odchádzajúcich z danej obce do centra, a ako druhú sféru sme vymedzili obce, z ktorých 20 - 50 % dochádza do jedného centra. Obidve sféry spolu tvoria vlastné zázemie gravitujúce len do jedného centra. Ak z obce odchádzalo 20 - 50 % aktívneho obyvateľstva do dvoch alebo viacerých centier, zahrnuli sme ju do sféry prekrývajúcich sa vplyvom intenzívnejšej dochádzky. Ak aktívne obyvateľstvo odchádzalo do viacerých centier a odchádzajúci do nijakého centra nepresahovali 20 %, tieto obce patria do sféry prekrývajúcich sa vplyvom s málo intenzívnou dochádzkou.

Tab. č.1 Vývoj dochádzky do zamestnania v r. 1961 - 1991

	Počet	obcí	v r.	
% dochádzajúcich do zamestnania z celkového počtu ekonomicky aktívnych	1961	1970	1980	1991
0-30	5	4	5	5
31-40	19	7	4	4
41-50	24	19	6	8
51-60	26	25	15	14
61-70	12	21	20	31
71 a viac	2	12	38	26

V roku 1970 bolo v skúmanom regióne 6 centier dochádzky (sú to obce, v ktorých

prevyšuje počet dochádzajúcich počet odchádzajúcich do práce). Mimo región sme sledovali len Bratislavu, ktorej zázemie tvorilo v r. 1970 až 32 obcí ležiacich na Záhorí. V roku 1991 môžeme sledovať zmenšovanie zázemí všetkých centier, t.j. znižuje sa počet obcí tvoriacich ich zázemie. Tento jav možno vysvetliť jednak relatívnym znížením dochádzky, jednak vznikom nových centier (Holíč, Rohožník) a v neposlednej miere aj v rozštiepení dochádzky obcí do viacerých centier. Významným faktorom bolo aj zlučovanie obcí a s tým súvisiaci aj rast počtu pracovných príležitostí v týchto obciach.

Vzhľadom na veľkosť a intenzitu zázemia sú v regióne 2 skupiny centier. Do prvej skupiny patria centrá, ktoré mali vyvinuté obidva intenzitné stupne zázemia. Z nich najväčšie zázemie má Bratislava, ktorej zázemie tvorilo až 20 obcí a zaberá takmer polovicu územia. Veľké zázemie má aj okresné mesto Senica, ktorého zázemie tvorí 18 obcí, ďalej Myjava s 11 obcami a Skalica s 10 obcami. Druhú skupinu centier tvoria centrá s jedným intenzitným stupňom zázemia ako napr. Malacky so šiestimi obcami tvoriacimi ich zázemie. Brezová pod Bradlom s 5 obcami, Holíč s 3 obcami, Šaštín - Stráže a Rohožník s 1 obcou.

V tab. č.2 môžeme sledovať počty obcí, ktoré tvorili zázemia jednotlivých centier a ich zmeny. V zátvorke sú uvedené počty obcí, z ktorých odchádza viac ako 50 % odchádzajúcich do daného centra.

Tab. č.2 Zmeny v početnosti obcí tvoriacich zázemia jednotlivých centier v r. 1970 a 1991

Centrum dochádzky	Počet obcí tvoriacich ich zázemie v r. 1970		Počet obcí tvoriacich ich zázemie v r. 1991	
	I.intenzit. stupňa	II.intenzit. stupňa	I.intenzit. stupňa	II.intenzit. stupňa
Bratislava	32 (11)		20 (4)	
Senica	20 (11)		18 (3)	
Myjava	11 (9)		11 (6)	
Skalica	12 (2)		10 (1)	
Malacky	11 (1)			6
Brezová p/Br.	6 (2)			5
Šaštín-Stráže		2		1
Holíč				3
Rohožník				1

Okrem vyššie študovaných problémov sme venovali pozornosť aj skúmaniu vzájomných závislostí centier a ich zázemí. Na určenie závislosti sme použili ukazovatele dochádzkovej integrity a mieru krytia dochádzky do strediska. V tabuľke č. 3 môžeme sledovať výsledky dochádzkovej integrity a miery krytia dochádzky, ktoré sme zistili.

Dochádzková integrita (as) charakterizuje teda intenzitu väzby zázemia k jadru a miera krytia (bs) zase intenzitu závislosti jadra na svojom zázemí. V tab. č.3 môžeme vidieť, že napr. región Myjavy (as=48.0; bs=65.8) reprezentoval v roku 1980 obojstranne silnú väzbu zázemia a jadra. Naopak voľnú väzbu medzi zázemím a jadrom môžeme vidieť v regióne Šaštín - Stráže (as=22.2, bs=11.6) a Rohožníka (as=24.3, bs=18.5), a to v dôsledku toho, že ich zázemie tvorí len 1 obec. Na svojom zázemí bola závislá Senica (as=32.6 a bs=63.5) a malú závislosť na zázemí ležiacom na Záhorskej nížine vykazovala Bratislava (as=42.0, bs=9.7).

Tab. č.3 Hodnoty dochádzkovej integrity a miery krytia dochádzky vybraných centier v r.1980

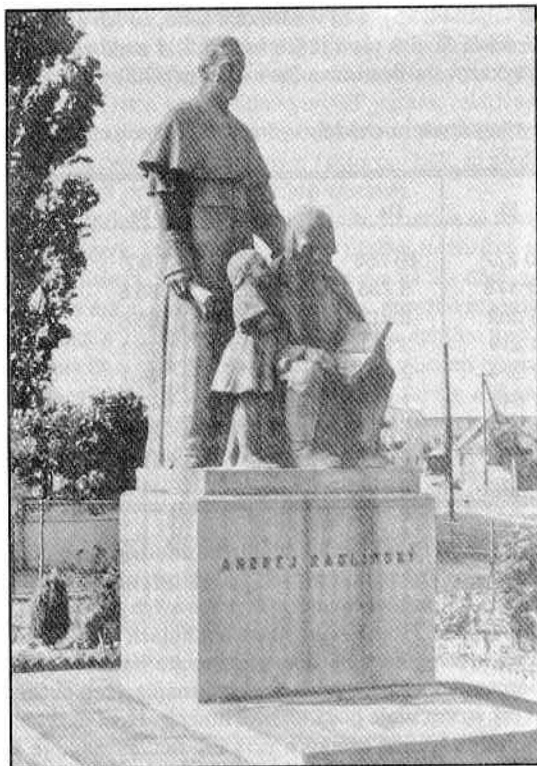
Centrum dochádzky	Xi	Ei	Ds	as	bs
Bratislava	8 565	20 377	88 555	42.0	9.7
Senica	3 639	11 178	5 735	32.6	63.5
Myjava	2 442	5 089	3 712	48.0	65.8
Malacky	1 317	4 219	3 753	31.2	35.1
Skalica	898	2 974	2 636	30.2	34.1
Brezová p. /Br.	525	1 648	1 215	31.9	43.2
Holíč	402	1 283	1 824	31.3	22.0
Rohožník	196	807	1 058	24.3	18.5
Šaštín - Stráže	117	528	1 010	22.2	11.6

Dochádzka do zamestnania, ktorá tvorí na Záhorí najvýznamnejšiu zložku priestorovej mobility obyvateľstva nám zároveň dokazuje, že koncentrácia pracovných príležitostí na Záhorí je veľmi vysoká. Ak zoberieme do úvahy aj blízkosť Bratislavy ako centra pracovných príležitostí, je jasné, že má väčšiu intenzitu ako je na Slovensku. Hoci v relatívnych hodnotách dochádzka do zamestnania v sledovanom období klesá, vidíme, že stále dosahuje vysoké hodnoty (v r. 1991 - 43.3%). Naopak, v obciach vzrastá percento dochádzajúcich do zamestnania z celkového počtu ekonomicky aktívnych a mnoho obcí tak stráca svoje hospodárske funkcie. Hoci sa zvýšil počet stredísk dochádzky a následne zmenšili zázemia všetkých centier, sieť stredísk je i naďalej nedostatočná. U niektorých obcí veľký počet odchádzajúcich dosiahol nežiadúcu mieru s negatívnymi dôsledkami (strata hospodárskych funkcií sídel, dopravná preťaženosť, straty času a iné). Pre obyvateľov niektorých obcí na Myjavskej pahorkatine je Myjava životne dôležitým centrom pracovných príležitostí podobne ako Bratislava pre obce v južnej časti nížiny. Najmä v týchto dvoch oblastiach je nutné posilniť vlastnú ekonomickú aktivitu obcí a tým vytvoriť možnosti revitalizácie upadajúcich obcí.

Anton Michálek

Spolok sv. Vojtecha a Záhorie

Zakladateľ Spolku svätého Vojtecha, katolícky kňaz Dr. Andrej Radlinský, sa v roku 1861 lúči s Budínom a prichádza do Kútov na krajnom západe Slovenska, spojených cez Hohenau /Cahnov/ železnicou s Viedňou, Bratislavou

Socha Andreja Radlinského v Kútoch

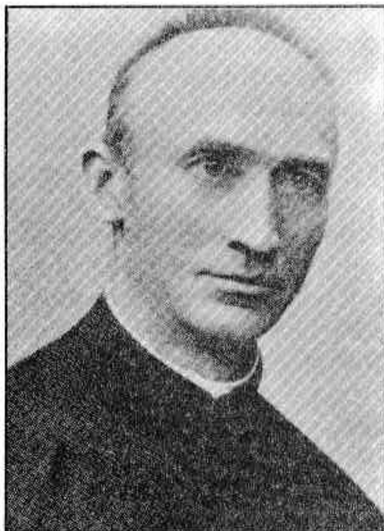
i Pešť-Budínom, takmer do susedstva Skalice s bohatým kultúrnym a literárnym zázemím, aby odtiaľto zo Záhoria osnoval pevné pradivo spolku, ktorý zohral nezastupiteľnú úlohu pri záchrane svojbytnosti slovenského národa koncom 19. a začiatkom 20. storočia. O jeho príchode do Kútov Andrej Hlinka píše: "*Roku 1861 sa lúči Radlinský s Budínom. Pešť-Budín nehovel jeho duši; nebola to pastva pre jeho bernolákovského a oravského ducha. Odobral sa z Budína a utekal na Slovensko medzi svojich. Žiadal a dostal faru v Kútoch. Tu žil a pracoval do roku 1879, kde nám ho neúprosná smrť vyrvala a skosila 26. apríla 1879.*"

Do Kútov prišiel až v októbri 1861, no už v augustovom čísle svojho Priateľa školy a literatúry informuje svojich čitateľov, že bol 11. augusta "*vymenovaný za farára do Kútov v cisárskom panstve šaštínskom ...*". Poznamenáva, že zo začiatku bude mať veľa práce, lebo Kúty majú 3 tisíc obyvateľov - katolíkov, fara nemá kaplána. Pevne verí, že si ho časom "*opatrí*", a že Škarniclova tlačiareň bude schopná v priebehu šiestich týždňov expedovať časopisy Cyrill a Method spolu i s prílohou Priateľ školy a literatúry. Vieme, že sa tak stalo až o rok. Väčšinou sa hovorí o jeho účinkovaní v Kútoch ako o vrcholnom období jeho činnosti.

Spočiatku mal veľa práce i v samotnej farnosti. Bola to obec pomerne chudobná, časté boli požiare, fara bola zanedbaná. Neustále ho sprevádzala myšlienka na založenie Spolku, veľa úsilia ho stálo získanie povolenia. Sedem mesiacov od svojho príchodu do Kútov na 19. máj 1862 zvoláva zhromaždenie dištriktuálnej kongregácie šaštínskeho dekanátu do Brodského, pretože fara v Kútoch nebola ešte v úplnom poriadku. V tom čase tam bol farárom Matej Rehák, rodák z neďalekého Smolinského, ktorý bol Radlinskému veľmi oddaný. Radlinský predložil zhromaždeniu nové stanovy SSV napísané po latinsky. Navrhol sídlo spolku - Trnavu, prípadne Šaštín. Zvolená bola i dočasná správa spolku /výborníci/, všetko okolití kňazi: predsedom sa stal Rudolf Grigovský, farár z Radošoviec, podpredsedom Anton Szabó - prepošt zo Skalice, správcom Dr. Andrej Radlinský, tajomníkom Ján Pekarovič - farár zo Štefanova, pokladníkom - Jozef Matejka, farár v Gbeloch, "*protizorca*" Alojz Cherný farár unínsky, knihovníkom Leopold Hrabovský, farár z Koválova. Jednatelia: Matej Rehák, farár z Brodského, Ján Masník, farár smolinský a Ján Nepomuk Pavelka, farár v Dojči. Ostrihom však stanovy neschválil a s pripomienkami "*na uváženie*" vrátil späť. Radlinský svojim "*výborníkom*" a ostatným prítomným na jesennej kongregácii, ktorá sa konala v Kútoch 8. októbra 1862 prečítal prípis z Ostrihomu a taktiež svoju odpoveď naň. Táto bola veľmi ostrá. Priatelia ho miernili. Napokon prišlo k určitému kompromisu. Ostrihom totiž doporučoval spolok iba menšieho rozsahu, regionálny, napríklad v rozsahu dekanátu. S tým Radlinský nesúhlasil, chcel spolok pre celé Slovensko. Lenže ubehlo ešte veľa vody v rieke Morave, tečúcej povedľa Kútov, než sa to Radlinskému podarilo uskutočniť. Radlinský však nezaháľal. Pripravoval oslavy milénia príchodu sv. Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu, v Kútoch založil regionálny spolok Bratersvo sv. Cyrila a Metoda s náplňou náboženskou i ľudovýchovnou; založil priemyselný spolok, vydával noviny, časopisy, knihy pre potreby školy i ľudovýchovy. Postupne sa stal oporou okolitému duchovenstvu a inteligencii, ktorá chcela pracovať pre blaho národa. Niekoľkokrát ho navštívil Andrej Kmeť, viackrát Dobriansky, ktorého vplyv Radlinský využil v prospech SSV.

Koncom mája 1868 sa konala v Kútoch opäť kongregácia, ktorá bola zameraná na vyprosenie stánku pre náboženský a kultúrny rozvoj národa. Na kongregácii bola skoncipovaná prosba kardinálovi Šimorovi, prímasovi a arcibiskupovi ostrihomskému, o schválenie a potvrdenie stanov SSV, ktoré však boli potvrdené až 14. decembra 1869. Ešte 10 mesiacov sa však muselo čakať, až prišiel 14. september 1870, keď sa v Trnave uskutočnilo prvé valné zhromaždenie.

Veľký podiel na zdarnej práci SSV v prvých rokoch účinkovania, no i neskôr po založení mali ešte ďalšie osobnosti zo Záhoria, známe svojou vzdelanosťou, vlastenectvom, no i skromnosťou i štedrosťou. Bol to najmä kanonik Ján Juriga, rodák z Gbelov. Jeho sestra bola matkou ďalšieho pracovníka a organizátora spolkovej činnosti SSV - Andreja Kubinu, rodáka z Moravského Sv. Jána. Veľkým mecénom bol i Jozef Ščasný z Borského Sv. Petra a Pavol Novák zo Skalice, ktorý sa stal tajom-

Dr. Jozef Kubina

níkom SSV a neskôr jeho čestným doživotným podpredsedom. V najťažších časoch sa Spolku i národu *"upísal"* doposiaľ málo docenený Martin Kollár, rodák z Čárov. Na prelome storočí nastúpila do vedenia SSV ďalšia generácia. V rokoch 1897 až 1899 boli za výborníkov spolku zvolení Pavol Blaho starší, farár v Dojči, Jozef Celly, farár v Petrovej Vsi, Ján Donoval, administrátor v Brodskom, Dr. Jozef Kubina, kraj. vyslanec v Moravských Svätých Jánoch, Wolfgang Medlen, kňaz rehole sv. Františka v Skalici, Dr. Ján Michálek, farár v Smolinskom, Pavel Príhoda, farár v Búrskom Svätom Mikuláši, Ladislav Rehák, farár v Kuklove, Martin Štefanovič, občan zo Zohoru, Michal Tomeček, farár v Koválove, Jozef Závodský, kaplán v Mariatále. Začiatkom storočia pribudli ešte mladší činovníci spolku Ferdiš Juriga, Ľudovít Okánik, Karol Nečesálek a Ján Damborský. Ani po utvorení prvej ČSR nemal Spolok na ružiach ustlané, najmä *"zásluhou"* síl, ktoré k nám prichádzali z liberalisticky a proti Vatikánu ladenej Prahy. Že si Spolok vydobyl svoje vtedajšie postavenie, patrí vďaka Dr. Jánovi Pösténymu, rodákovi z Kuklova, ktorého 15. výročie úmrtia si v tomto roku pripomíname.

Za posledných nežičlivých 50 rokov sa na Spolok znieslo množstvo nepravd a lží. Stačí si prečítať, čo o ňom píše Encyklopédia Slovenska z roku 1981: *"...spolok dostal postupne charakter nástroja politického klerikalizmu, využívajúceho náboženské cítenie na otupenie triedneho i národného vedomia slovenského pracujúceho ľudu"*.

Je dobré, že prišiel čas povedať o Spolku úplnú pravdu. ***Jozef Mikuš***

Senica
ako prototyp Rudopolia v Suchej ratolesti

Už dávnejšie upozornil literárny historik Ivan Kusý v diele Mladý Vajanský, že v románoch a novelách tohto významného záhoráckeho rodáka má jeho rodný kraj dominantné postavenie. Svoj názor dokumentoval prírodným prostredím charakteristickým pre Záhorie, ktoré Vajanský dokázal majstrovsky zachytiť a transformovať do literárnych obrazov. Zemianske kúrie, takmer neodmysliteľná súčasť jeho dlhších próz, sú taktiež premietnuté do literatúry zo záhoráckych dedín a miest.

Senica na začiatku 20. storočia

Že prototypom pre Rohov v románe Koreň a výhonky je Senica a Skalica, sa už taktiež v literárnej vede objavila domnienka. Ale doposiaľ sa neobjavila priam zarážajúco zreteľná konfrontácia Rudopolia v Suchej ratolesti so Senicou 2. polovice 19. storočia.

Situovanie deja románu Suchá ratolesť na Záhorie potvrdzuje nielen použitie typickej krajovej frazeológie - napr. v rudopoľskom kasíne bolo toľko dymu, *"že by mohol naň pantoky vešať,"* ako sa hovorilo v tomto kraji. Pantokom totiž volajú ťažkú sekeru. Zakorenenie v Záhorí prezrádzajú navyše i krásne prírodné scenérie. Najmä typická súčasť krajiny - bor a piesok - v rovnako typickej panoráme Záhoria: *"Slnko... vyhuplo nad Sivé hory (Biele Karpaty - pozn. E.F.), ktoré sa ťahali v polkruhu od východu na poludnie, a veselými bleskami osvietilo rovný, len miernymi priehlbinami a návršiami zvlnený kraj. Napravo ukázalo sa čierne pásmo ohromného rovienskeho boru. Albert si zvýskol do tretice. - Ej, tam v tom bore býva môj život, moja vlasť, moja najsmelšia túžba. Rozvoniavaj, roviensky bor, rozvoniavaj široko-ďaleko a chráň vo vonnom lone bielu holubicu! Nohy sa mu borili do drobného piesku, no stúpal ľahko silou predtým ne-*

skúsenou." Resp.: *"... ty si, bor môj, zašumel hymnu večnej lásky! A teraz ju držíš v svojich starých ramenách. Ochráň mi ju, širošíry, vonný bor."* A "*usvedčujúcim*" argumentom je vlastne odôvodnenie názvu Záhorie: *"Hradská cesta, vedúca z Hrušovníka k Rudopoliu a stadiaľ cez Sivé hory do slovenských nížin, ožila vozmi všelijakého tovaru."*

Aj z iných detailov v Suchej ratolesti je zrejmé, že ide o lokalitu Záhoria a čiastočne Myjavskej pahorkatiny. Čo však svedčí spomedzi okresných mestečiek v tomto regióne v prospech Senice? Podľa polohy vzhľadom na hrad Branč (Vodín) by do úvahy na prototyp Rudopolia prichádzali iba Myjava a Senica. Lenže: v Rudopolí bol okresný súd - sedria a Štefan Janšák v Živote Štefana Fajnora píše: *"Brezová a Myjava, práve tak veľké obce ako Senica a po stránke hospodárskeho a obchodného ruchu v rokoch šesťdesiatych (dej románu sa odohráva začiatkom sedemdesiatych rokov - v čase postupnej likvidácie slovenských gymnázií - pozn. E.F.) snáď ešte významnejšie, - ale ovšem bez šľachty, - musia sa spokojiť s jednoduchými notárskymi úradmi."* (s.76.)

Áno, v Rudopolí niet o zemianstvo núdze. Rudopolie je Senica. Ale pre toto tvrdenie nachádzame v Suchej ratolesti aj iné dôkazy, napr. presne zodpovedajúci popis: *"V hmlistom šere černelo sa Rudopolie v objatí záhrad. Veľký kaštieľ na dve poschodia jediný vyčnieval popri starej kostolnej veži."* V monografii Senica (1974) - Hospodárske a spoločenské zmeny v rokoch 1848-1918 - čítame: *"Okolo starého kostola (z roku 1631 - pozn.E.F.) na prostriedku námestia stoja výstavné domy a kaštiele. Dvojposchodový kaštieľ kedysi grófskej rodiny Nyáryovcov patrí začiatkom 20. storočia už Karolovi Kuffnerovi."* (s.73.) Resp.: *"Vpravo čnela ponad domy neobyčajne štíhla, takmer tenká veža katolíckeho chrámu. Za domcami, na záhumní stál evanjelický chrám, väčší, vybielený, no bez veže."* Rovnaké situovanie evanjelického kostola v Senici nie je dôkazom: všetky evanjelické chrámy po tolerančnom patente (senický roku 1783) museli byť na konci obce a bez veže /v Senici však vežu pristavili už roku 1794/, ale "*dôkazový*" je opis katolíckeho chrámu: senická kostolná veža aj na dobových pohľadniciach pôsobí skutočne nezvykle "*štíhlym*" dojmom, lebo je proporcionálne vyššia ako veže iných chrámov (Kostol zaujal aj senických básnikov Laca Novomeského a Janka Senického. Senický - Eugen Lengyel - v básni U nás doslova uvádza: *"Široké námestie. Uprostred veža štíhla / rastie do vysoka, - v ústrety poslu rána...").*

Identických miest nájdeme aj viacej (presne zodpovedajúci opis kasína, Vanovského - Vagyonova prízemná kúria s krásnym parkom a letohrádkom, celkový vzhľad námestia, situovanie Rudopoľského potoka - Maliny - dnes Prietrčného potoka v meste...), ale dôležitý je aj údaj o hospodárskom charaktere Rudopolia: *"Mestečko bolo dosť priemyselné, malo veľký obuvnícky cech, mnoho krajčírov, blanárov..."* Práve v Senici zohrával obuvnícky cech dôležitú nielen hospodársku, ale aj kultúrnu úlohu (bližšie pozri kapitolu Š. Janšáka v monografii Senica, 1974 - Senickí ševci v službách literatúry a výtvarného umenia) a remeselníci tvorili opozíciu proti takmer úplne pomaďarčenému zemianstvu rovnako v Rudopolí ako v Senici. A priebeh zmanipulovaných volieb v Rudopolí takmer presne zodpovedá voľbám v Senici z roku 1872, ako o nich píše Š. Janšák v Živote Štefana Fajnora. A na ich margo poznamenáva: *"Senická voľba v roku 1872 je do istej miery vzorom pre všetky voľby, ktoré sa v tomto okrese za maďarského režimu prevádzali a ktorými stala sa Senica slávnou a chýrnou nielen doma, ale i za hranicami."* (s. 226. Priebeh volieb popísal Seton Watson ako príklad vládnej arogancie pri voľbách v diele Ungarische Walen, Beitrag zur Geschichte der politischen Korruption - Uhorské voľby - Príspevok k dejinám politickej korupcie.)

Vajanskému sa často vyčítalo, že sa nechal uniesť Turgenevovými "*šľachtickými dielami*" a nerealisticky sa postavil k otázke zemianstva. Že si však nemusel na tieto "*hniezda*" vypožičiavať, že ich mal na Záhorí (i v samej Senici) dostatok, svedčí takmer celá jeho prozaická tvorba. A vzťah k zemianstvu? Ako ho nepochopiť, keď zistíme (v Janšákovom Živote Štefana Fajnora), že v literárnom čase Suchej ratolesti boli v reálnom čase Senice zeman Koronthály a gróf Nyáry príslušníkmi slovenskej Národnej strany a zúčastnili sa na valnom zhromaždení voličov Senického okresu, ktorému predsedal Vajanského otec - J.M. Hurban?!

Identifikovať konkrétne postavy ako prototypy pre Suchú ratolesť je nereálne, pretože Vajanskému zjavne išlo o vytvorenie typov. Iba ako hypotézu možno vysloviť, že pri Rudopoľských sa inšpiroval Nyáryovcami (história a majetkové pomery rodu), že do postavy evanjelického kňaza Ľudovíta Malovíka transformoval svojho otca a v katolíckom Krahulcovi možno hľadať Pavla Blahu. Presnejšie sa však dajú určiť ďalšie obce v románe vzhľadom na ich situovanie k polohe Rudopolia a z jednotlivých uvedených detailov: zrúcaniny Vodína sú jednoznačne Branča (ich popis v piatej kapitole je priam turistickým sprievodcom), takže podzámocká obec Oružné je určite Podbranč - a ďalšie hradné rumy - Vítov, od Vodína smerom k Sivým horám, vraj kedysi prepojené tajnou chodbou, je Korlát. Podľa situovania, ale najmä podľa vrchu Kýčer, ktorý má rovnaké literárne i reálne pomenovanie, možno taktiež s určitosťou usúdiť, že bydlisko Adely Rybáričky - Hrušovník - je Turá Lúka. S veľkou pravdepodobnosťou Záseky sú Prietrž a Borkovce - Hlboké. Ťažšie je už určiť, či Rubežné je Štefanov alebo Dojč /pôsobisko Pavla Blahu/, rsp. či ide iba o všeobecný typ katolíckej obce na Záhorí - upresňujúce detaily chýbajú. Ale o topografickú presnosť tu Vajanskému zrejme ani nešlo. Isté je jedno: nechal inšpirujúco

pôsobiť na svoju umeleckú dušu nostalgickú atmosféru svojho rodného Záhoria, ktoré poskytovalo jeho tvorivej fantázii všetko podstatné, čo potreboval o vedomí slovenskosti povedať celému národu. *Eva Fordinálová*

Literatúra:

1. *Hrašková,N.: Historické a umelecké pamiatky. In: monografia Senica. Bratislava 1974.*
2. *Janšák,Š.: Senickí ševci v službách literatúry a výtvarného umenia. In: monografia Senica. Bratislava 1974.*
3. *Janšák,Š.: Život Štefana Fajnora. Bratislava 1935.*
4. *Kusý,I.: Mladý Vajanský. Bratislava 1987.*
5. *Lehotská,D.: Zo starších dejín. In: monografia Senica. Bratislava 1974.*
6. *Novomeský,L.: Do mesta 30 min. Bratislava 1963.*
7. *Senický,J.: Vo chvíľach súmraku. Bratislava 1928.*
8. *Vajanský,S.H.: Suchá ratolesť. Martin 1884.*
9. *Zajíčková,M.: Národopisné bádanie na Záhorí a Myjavsku. Rukopis,1995. Archív ZM v Skalici.*

Vznik a vývoj moravsko - uhorskej hranice na Záhorí

Zánikom Veľkomoravskej ríše sa vytvorili podmienky k rozdeleniu kompaktného územia v povodí rieky Moravy. Záujem o celé toto územie prejavili všetky tri v strednej Európe novoformujúce sa stredoveké štáty. Okrem krátkeho obdobia na začiatku 11. storočia, kedy ho obsadil poľský Boleslav Chrabrý, boj o Pomoravie sa stal záležitosťou Česko - Uhorskou.

Záujmy dynastií Přemyslovcov a Arpádovcov o tento priestor sa prekrývali, a keďže ani jeden z týchto štátov nemal dosť síl obsadiť ho celý, vytvára sa zárodok štátnej hranice, ktorej zosobnením je rieka Morava ako prirodzená prekážka častých vojensko - lúpežných útokov z oboch strán.

Napriek závažnosti otázky hranice moravsko-uhorskej sa stredoveké písomné pramene tejto problematike venujú len okrajovo. Nie veľkú starosť si s určením hranice robili "hlavy" zainteresovaných stredovekých štátov, a preto ani táto nebola potvrdená žiadnym medzištátnym aktom.

Český štát sa od polovice 11. storočia za podpory nemeckého kráľovstva zabezpečuje na dolnom toku rieky Moravy (vznikajú hrady Břeclav, Hodonín, Spytihnev)[1], využívajúc utlmenie uhorského expanzívneho tlaku týmto smerom a jeho orientáciu na juh.

O pokračovaní hranice na ľavobrežnom prítoku Moravy rieke Olšave nás informuje jeden z mála prameňov, o ktorý sa pri mapovaní hranice Uhorska s Moravou v najstaršom období môže-

Časť Záhoria na mape Moravy z roku 1790

me oprieť, Kozmova Kronika Čechov, ktorá zachytáva správy o dvoch stretnutiach českých kniežat s uhorskými kráľmi, ktoré sa uskutočnili v rokoch 1099 a 1116 pri rieke Olšave rozdeľujúcej obe krajiny.[2]

Metodej Zemek pri skúmaní otázky moravsko-uhorskej hranice v 10. až 13. storočí preštudoval vlastnícke vzťahy spytihnevského biskupstva, velehradského kláštora a břeclavského kostola a zistil, že ani jeden ich majetok (s výnimkou Kunovíc) neleží za riekami Moravou a Olšavou. Z toho vyvodzuje záver, že obe rieky tvorili od 11. storočia až do konca 12. storočia pevnú hranicu.[3] Myslím si, že s názorom, že obe rieky tvorili v istom časovom úseku hranicu možno súhlasiť, no v období do 14. storočia nebola štátna hranica vôbec ustálená a vykazovala neustále zmeny.

Impulzom pre vymedzenie hranice medzi obomi štátmi nejakým štátoprávnym aktom nebola ani obojstranná dosídľovacia kolonizácia prihraničnej oblasti, v uhorských prameňoch nazývanej konfíniom s vlastnou správnou štruktúrou, ktorá sa začala už niekedy koncom 12. storočia a ktorá nadobudla na intenzite v prvej polovici 13. storočia. V tomto období Česi posunuli hranicu od rieky Olšavy až k potoku Veličke, vlievajúcemu sa do Moravy pri dnešnej Strážnici.[4] Túto zmenu nám potvrdzuje listina Ondreja II. z roku 1217, ktorou daroval synom nitrianskeho župana Tomáša Šebešovi a Alexandrovi územie menom Zakolcha, ktorého metácia je nasledovná: *Od miesta, kde sa potok Chvojnica (Hoynicha) vlieva do rieky Moravy (Morowa) ide hranica proti toku rieky Moravy až po miesto, kde sa do nej vlieva potok Velička (Welika). Potom hore týmto potokom vedie až k prístavu Tózy (Thozoy). Odtiaľ vedie cez cestu českých pohraničníkov (per viam exploratorum de Bohemia), ktorá sa obecne nazýva somárska (Symarut). Po tejto ceste vedie hranica na východ až po prameň potoka Wysich. Ďalej vedie cez les a akýsi výbežok, kde je lúka. Odtiaľ zostupuje cez dolinu na pole, ktoré sa nazýva Dlhé pole (Hwzewmezew), odtiaľ vychádza a vedie k prameňu potoka Chvojnica a po tomto potoku až k prvej méte (ktorou bola rieka Morava).*[5]

To znamená, že už v roku 1217 tvorila na tomto úseku hranicu rieka Morava a potok Velička. Pri usporadúvaní rozháraných pomerov spôsobených tatárskym vpádom Belom IV. bola donácia na Skalicu obnovená synom Alexandrovým Kozmovi a Achillesovi v roku 1256. Hranice darovaného územia sú totožné s tými z roku 1217.[6] Potom nasledovala perióda přemyslovsko-arpádovských vojen, kedy je územie Záhoria pripojené k českému kráľovstvu. Přemysl Otakar II. ho má obsadené až do svojej smrti napriek tomu, že sa ho v roku 1271 vzdal podpísaním Bratislavského mieru.[7]

Po jeho smrti sa hranica posunula späť na rieku Moravu, no v oblasti Skalice sa nevrátila na potok Veličku, ale zastavila sa na Sudoměřickom potoku, keď sa i Strážnicko stalo súčasťou Moravy.[8] K Morave sa počítalo i mestečko Holíč a hrady Holíč a Branč a to až do roku 1332, kedy ich získal späť Karol Róbert.[9] Vďaka právnemu vákuu v oblasti určenia hraničnej čiary prebiehali tu od konca 15. storočia lokálne pohraničné spory o menšie územné celky, do ktorých museli zasahovať častokrát najvyššie štátne orgány a panovníci.

Prvé nedorozumenia ohľadne časti území na moravsko-uhorskej hranici zachytávajú pramene v prvej polovici 16. storočia.[10] Spory nadobúdajú na intenzite v druhej polovici 16. storočia a ich ventilovanie sa nezaobišlo bez vzájomných ozbrojených potýčok.[11]

Snaha uhorskej šľachty a moravských stavov, ale i kráľovskej moci o upokojenie situácie smerovala ku vzniku komisií určených na riešenie pohraničných sporov.

Úsilie o zmiernenie napätia v pohraničí nechýbalo zo strany kráľovskej moci a štátnych inštitúcií ani v 17. a 18. storočí. Vytvárali sa mnohé pohraničné komisie, ktoré však takmer nikdy nič nevyriešili. Dôvodov bolo viac a medzi najzávažnejšie patrilo to, že od konca 15. storočia dochádza na hranici k vzájomnému prelínaniu pozemkového vlastníctva uhorskej a moravskej šľachty. Mnohé uhorské šľachtické rody získavajú svoje majetky na Morave a naopak. V mnohých prípadoch sa spory dotýkali ich majetkovej držby, čo sa odrazilo i na činnosti komisií riešiacich pohraničné spory.

(O hraničných sporoch medzi holíčskym a hodonínskym panstvom a medzi mestom Skalicou a strážnickým panstvom nabudúce.)

Vladimír Petrovič

Poznámky:

1. Hodonín, Brno 1979, str. 35
2. Zemek, M.: Moravsko-uherská hranice v 10. až 13. století. Brno 1972, str. 5
3. Tamže, str. 76
4. Skácel, J.: Spojovací cesty a hranice moravskoslovenské v starší době. In: Zprávy oblastního muzea jihovýchodní Moravy v Gottwaldově, 1962, č. 1-2, str. 16
5. Marsina, R.: Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. I. Bratislava 1971, str. 174
6. Marsina, R.: Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. II. Bratislava 1987, str. 368
7. Skácel, J.: Spojovací ..., str. 18
8. Tamže, str. 19. J. Skácel pripojenie Strážnicka k Morave datuje rokmi 1260-1263
9. Šátek, J.: Holíčsko-šaštínske panstvo za Czoborovcov. In: ŠOKA Senica, XVII. Pozostalosti, fond Písomná pozostalosť ThDr. Jozefa Šátka, kart.č. 56, str. 9
10. ŠOKA Senica, f. Magistrát mesta Skalice. V. Spory mesta. A. Hraničné spory - Acta metalia
11. Tamže, fasc. 1

Urbár obce Borský Svätý Jur

V Štátnom okresnom archíve Senica sa vo fonde Obec Borský Jur nachádza zaujímavý dokument - urbár z roku 1768 (Urbar osady Búr Swteho Jura). Podľa nápisu na titulnej strane vtedy obec patrila grófovi Adamovi Batthyányimu.

Urbár (súpis poddanských povinností) pozostáva z dvoch častí. V prvej sú vysvetlené jeho hlavné zásady upravujúce vzťahy poddaný - pán a v druhej je zoznam urbárnikov s výpočtom ich povinností a dávok.

V prvej časti urbára je na 27 stranách rozpracovaných 9 bodov, v ktorých sa podrobne objasňujú pojmy poddanský a sedliacky dom, robota a ďalšie služby, daň, deviatok, určujú sa panské práva, zákazy a povinnosti poddaných a pod. Na ďalších 4 stranách sú v 15 bodoch rozpísané *"neporadnosti"* - niektoré zaužívané a sporné činnosti poddaných, ktoré urbár zakazuje alebo upravuje.

Spomeniem napr. oslobodenie sedliakov od mýtnych poplatkov v prípade, že počas panských robôt pôjdu cez panské mýto alebo zákaz podšklbávania husí pre panstvo a pod. Prvú časť urbára uzatvára trojstranový *"Prýdawek"*, kde sú ďalšie bližšie vysvetlenia niektorých z prvých deviatich bodov. Týkajú sa napr. užívania rolí a lúk poddanými, zbavenie povinnosti rúbania dreva v špecifických prípadoch, deviatku atď.

V druhej časti je 10 - stranový zoznam urbárnikov. Kraždý z nich má v príslušnej kolonke tabuľky vyčíslenú veľkosť svojho gruntu, stanovený počet dní na robotu alebo službu za rok, výšku deviatku a povinných dávok v peniazoch, dreve, priadzi, masle, kapúnoch, kurčatách, vajciach a nakoniec prípadnú úľavu z deviatku.

Dokument je pomerne dobre zachovaný iba s drobnými poškodeniami, text je slovenský, tlačený. Je to jediná zachovaná písomnosť pre obec z 18. storočia a jej význam je nesporný z hľadiska štatisticko-demografického i historického.

Miroslav Minďáš

Senior Július Bodnár

Július Bodnár bol učiteľským synom z Uderinej pri Lučenci /otec Samuel Bodnár, matka Zuzana rod. Bertanová, nar. 8.10. 1870 zomrel 4.7. 1935/. Podľa jeho vlastného svedectva matka mu bola prvým profesorom teológie, lebo ho naučila modliť sa, ale aj nábožné piesne spievať, do chrámu chodiť, po kresťansky myslieť a cítiť. U patriarchálneho starého otca Michala Bodnára boli mu vštepené prvky slovenského národného povedomia a rástol i dospieval v duchu Kollárovho hesla, že nábožnosť a národnosť sú sestry. Po štúdiách v Banskej Štiavnici na evanj. teolog. akadémii v Prešporku a dvoch semestroch v Erlangene bol vychovávateľom u Júliusa Würzlera v Trebušovciach a po absolvovaní trojmesačného učiteľského kurzu v Šoproni a kňazskom vysvätení bol evanj. kaplánom v Petrovci /Báčka/, 8 mesiacov na Myjave a do 30.6. 1897 v Békešskej Čabe. Odtiaľ ho konsenior Ján Mocko pozval za administrátora do Bukovca pri Myjave, kde účinkoval

potom ako farár od 5.12. 1897 do 7.8. 1926 /bezmála tri desaťročia!/. Potom do svojho penzionovania bol ev.a.v. farárom - seniorom nitrianskeho seniorátu vo Vrbovom pri Piešťanoch. Zomrel v Novom Meste nad Váhom 4.7. 1935.

Popri vlastnej kňazskej činnosti venoval sa aj kultúrnemu, hospodárskemu povzneseniu zvereného mu ľudu. Na Bukovci zriadil aj druhú učiteľskú stanicu na tamojšej ev. a.v. cirkevnej škole a koncom roku 1912 podarilo sa mu zlikvidovať aj tretiu krčmu v dedine, keď namiesto troch krčiem vybudovala sa nová škola. V tom mal zásluhu Bodnárom založený Potravný spolok, ktorý napomáhal všetky šľachetné ciele cirkevné. V rokoch 1908-1918 bol Bodnár zodpovedným redaktorom vnútromisijného cirkevného časopisu **"Stráž na Sione"** i prvej veľkej monografie Myjavy.

V rokoch 1900-1911 z Bukovca odchádza na Brezovú pod Bradlom, kde pre Nitriansky seniorát usporiadal cenný archív niekdajšieho veľkého stoličného seniorátu. Pri tejto práci držal sa direktív vyslúžilého seniora Jána Pravoslava Lešku a naliehal na to, aby pre oddiel historický každý cirkevný zbor bol dokumentovaný vlastnou monografiou. Na jeho popud pre potreby seniorátneho archívu začala sa písať Pamätná kniha nitrianskeho seniorátu, do ktorej boli postupne vpisované životopisy kňazov a učiteľov jednotlivých cirkevných zborov nitr. seniorátu. Táto kniha je cenným prameňom pri písaní histórie tohoto kraja. Seniorálna účetná stolica v roku 1912 za usporiadanie senior. archívu archivárovi Júliusovi Bodnárovi popri všeobecnej vďake a uznanlivosti odhlasovala za vykonanú prácu honorár 300 uhorských korún, čiže 150 zlatých. Senior Dušan Fajnor mu pri inštalácii ako svojho zástupcu a pozdejšieho nástupcu 14.6. 1923 na sen. konvente v Brezovej pod Bradlom povedal: *"Videli sme ťa na Vysokej škole bohosloveckej, kde si za rok zriaďoval ústav a vracať sa odtiaľ do malej, k srdcu ti prirastlej cirkvi bez ľudského uznania, ale s Pánovým svedectvom: "To dobre, služobník dobrý a verný"* a tiež s duchom Pavlovej skromnosti: *"Musí sa v mále dokázať, kto nechce večne ostať mizerným."* /sen. zápisnica 1923/9/.

Pavel Proksa

Vydavateľ Ján Bežo v Londýne

Rozvoj priemyslu a obchodu v 2. polovici 19. storočia podnietil organizovanie medzinárodných výstav, na ktorých jednotliví výrobcovia prezentovali nielen svoje vynálezy a výrobky, ale zúčastnené národy alebo štáty prostredníctvom kníh a časopisov poukazovali aj na úroveň vydavateľskej práce, tlačiarenstva a predstavovaním umeleckých a ľudovoumeleckých diel aj na svoju kultúrnu úroveň.

V nepriaznivých politických a národnostných pomeroch vtedajšieho Uhorska sa slovenskí vystavovatelia a exponáty slovenskej proveniencie prezentovali v rámci uhorskej časti výstav bez bližšej národnej identifikácie. Túto stránku veci si všíma iba jediný vtedy v Skalici vychádzajúci slovenský hospodársky časopis Obzor Daniela Gabriela Licharda, z ktorého sa dozvedáme, že na medzinárodných výstavách v Paríži v roku 1867, Londýne 1871 a vo Viedni 1873 pravidelne vystavovali aj skalickí súkenníci bratia Pavel a Gustáv Vrchovskí a Ferdinand a Rudolf Mittákovci, ktorí obosiali výstavy farbiarskymi produktami /šartovými guľami - boryt farbiarsky a kvetmi čiernej malvy - malva alborea flore nigro/. S odstupom času je aj dnes pre nás prekvapujúce a potešiteľné zistenie, že na výzvu kráľovského uhorského povereníka zareagoval aj senický evanjelický učiteľ Ján Bežo a ako vydavateľ obosial londýnsku výstavu v roku 1871 svojou prvou prácou. /Na základe porovnania súpisu prác Jána Bežu a tlačí Jozefa Škarnicla z tohto obdobia sme dospeli k názoru, že pravdepodobne išlo o učebnicu Silospyt čili fysika pre národnie školy, vytlačenú u Škarniclov v Skalici v roku 1871./

Pre ďalšie životné osudy a profesionálnu orientáciu Jána Bežu /21.3.1842 Nitrianska Streda - 24.7.1905 Senica/ mala účasť na spomínanej výstave veľký, ba priam rozhodujúci význam, pretože už v úvode svojej vydavateľskej činnosti získal za svoje dielo čestné uznanie, ktoré ho nesporne motivovalo pokračovať v nastúpenej ceste.

Mladý talentovaný pedagóg /študoval v Modre, Bratislave a Šoproni/ na svojich cestách v roku 1867 v Nemecku, Švajčiarsku a Taliansku získal širší európsky pohľad na školstvo a kultúru a sobášom s Ľudmilou, dcérou evanjelického farára a.v. v Prietrži, historika Ladislava Paulínyho hlbšie prenikol do bohatej literárnej tradície budovanej na Záhorí generáciami pred ním. S odvahou mladého muža presvedčeného o správnosti svojej cesty predostrel svoje prvé dielo pred svetovú verejnosť.

Medzinárodné uznanie Bežových učebníc bolo iste ocenenie jeho talentu, ale nesporne aj uznaním úrovne slovenského písomníctva a tlačiarenstva. Utvrdilo mladého učiteľa a vydavateľa v správnosti nastúpenej cesty, ktorá ho priviedla od vydávania učebníc k širšie koncipovanej vydavateľskej práci zameranej na vzdelávania a výchovu mládeže až k založeniu vlastnej kníhtlačiarne v roku 1888 v Senici.

Pedagogická, literárna a vydavateľská práca Jána Bežu je už dnes súčasťou našej literárnej a kultúrnej tradície, no môže byť v súčasnosti aj stimulom rozvíjania úrovne slovenského písomníctva, lebo sú to práve a často len kultúrne hodnoty, ktorými môžeme bez rozpakov vstúpiť na medzinárodnú scénu.

Mária Zajíčková

Literatúra:

Obzor. Skalica 1867, s.186

Obzor. Skalica 1867, s.39

Obzor. Skalica 1873, s.258

Obzor. Skalica 1871, s.15

Obzor. Skalica 1872, s.30

Slovenský biografický slovník. Bratislava 1986

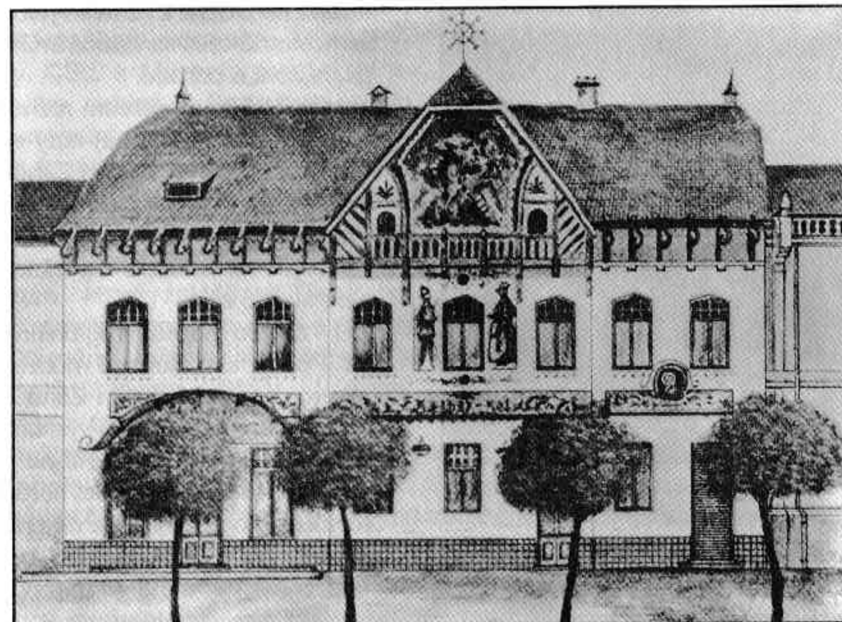
Sborník spolku záhorských akademikov II. Trnava 1942

Špetko, J.: Dejiny škarniclovskej kníhtlačiarne v Skalici. Martin 1958

Fleišíková,E.:Osobnosť Jána Bežu. In: Záhorie, r.I, č.3/92, s.21

Záhorské múzeum v Skalici 90 ročné

- **1903** - v dome Jozefa Nováka vystavuje MUDr. Pavel Blaho výsledky svojej niekoľkoročnej zberateľskej činnosti (umelecké, ľudovoumelecké a historicko-muzeálne predmety).

Nákres fasády budovy Katolíckeho kruhu

- **1. júna 1905** je založená kniha návštev tohto múzea a vrcholia prípravy na jeho presťahovanie do novostavby Katolíckeho spolkového domu, ktorý i s priestormi pre múzeum projektoval architekt Dušan Jurkovič.
- **1. októbra 1905** je slávnostne otvorené národopisné múzeum MUDr. Pavla Blahu verejnosti. Pavel Blaho bol milovníkom a propagátorom slovenského ľudového umenia. Ako lekár, národnobuditeľský a osvetový pracovník pri svojich cestách po rôznych kútoch Záhoria a okolia zbieral rôzne ľudovoumelecké predmety, najmä keramiku. V troch miestnostiach múzea boli výrobky z habánskych dielní zo Sobotišťa a Veľkých Levár, výrobky holíčskej manufaktúry, výšivky, kroje, ľudové rezbárske práce, ale i rôzne predmety dokumentujúce cechový život.

- **30. novembra 1952** po zoštátnení bolo múzeum otvorené ako Okresné vlastivedné múzeum v Skalici

Časť expozície múzea v roku 1952

- **1960 - 1965** - po reorganizácii štátnej správy pôsobilo múzeum ako mestské. Zo strany mesta mu bola venovaná patričná pozornosť a v roku 1962 boli expozície múzea reinštalované na ploche 272 m^2. Vytvorili sa samostatné časti venované archeológii, histórii a prírode.
- **5. mája 1965** sa múzeum rozhodnutím Slovenskej národnej rady stalo opäť okresným s názvom Záhorské múzeum
- **4. novembra 1975** sa uskutočnila veľkorysá reinštalácia expozície na plochu 366 m^2.
- **1991** - získalo múzeum regionálny štatút. Pôsobí ako okresné múzeum so záberom na celý región Záhoria. Je dobudovaným vedecko-výskumným pracoviskom s odborníkmi na úsekoch archeológie, histórie, národopisu, muzikológie a histórie umenia Jeho zbierkový fond obsahuje 10.468 prírastkových čísel /vyše 42.000 kusov/, o ktorý sa starajú správca zbierok a reštaurátor. Bohatú knižnicu, ktorá má 13.996 zväzkov odborne vedie knihovníčka.

Vladimír Petrovič

Podujatia venované
90 rokom múzea v Skalici

Rad slávnostných podujatí, ktoré pripravilo k svojmu jubileu Záhorské múzeum v Skalici v spolupráci so Záhorskou galériou v Senici, Mestským úradom a Mestským kultúrnym strediskom v Skalici začal v piatok l5. septembra o 9. hodine sympóziom 90 rokov múzea v Skalici. Otvoril ho primátor mesta Skalice Ing. Michal Srholec. Úvodný referát *Kultúrne pomery v Skalici na prelome storočí* PhDr. Evy Fordinálovej,CSc. ukázal, že vznik Katolíckeho spolkového domu ako polyfunkčného sídla viacerých spolkov a múzea bol prejavom a vyústením dlhých a silných kultúrnych tradícií v meste, ktorých počiatky siahajú hlboko do minulosti a významnú úlohu zohrávali nielen v miestnom a regionálnom, ale i celoslovenskom kontexte. Milan Rybecký, CSc. z Muzeologického informačného centra v Bratislave sa vo svojom príspevku *Slovenské múzejníctvo a miesto skalického múzea v ňom* zaoberal postavením skalického múzea v celoslovenských súvislostiach, pričom dôležitý je fakt, že múzeum, ktoré založil MUDr. Pavol Blaho, patrilo k prvým na Slovensku, a tak 90-ročné trvanie je vzácnym a ojedinelým javom. RNDr. Ladislav Jasenák, tajomník Muzeálnej slovenskej spoločnosti v Martine zhodnotil podiel Záhoria a Záhorákov na muzeálnej činnosti v referáte *Muzeálna spoločnosť a Záhorie*. Mgr. Miloš Hynek z hodonínskeho múzea sa zaoberal témou *Spolupráca na moravsko-slovenskom pomedzí v oblasti múzejníctva*. Všetky referáty boli príťažlivé sústredením mnohých konkrétnych a objavných informácií. Bližšie sa históriou a vývojom bádania v jednotlivých vedných odvetviach zaoberali Mgr. Miroslav Minďáš zo ŠOKA v Skalici v príspevku *Vznik a vývoj mú-*

Milan Rybecký, CSc.

Časť výstavy venovanej založeniu múzea

zea v Skalici a odborní pracovníci Záhorského múzea PhDr. Mária Zajíčková - Národopis, Mgr. Vladimír Petrovič - História, PhDr. Viera Drahošová - Archeológia, Mgr. Peter Michalovič - Muzikológia a PhDr. Štefan Zajíček - Umelecká história. Na záver sympózia odovzdali zástupcovia Matice slovenskej a Muzeálnej slovenskej spoločnosti Záhorskému múzeu plaketu a ďakovný list ako ocenenie jeho činnosti.

Z vernisáže výstav

Odpoludnia sa konali vernisáže štyroch výstav autorského kolektívu PhDr. Márie Zajíčkovej, Mgr. Boženy Juríčkovej, PhDr. Viery Drahošovej, Mgr. Petra Michaloviča a Mgr.Vladimíra Petroviča, ktoré boli inštalované v priestoroch Záhorského múzea a jubilujúcej budovy Domu kultúry: Vznik a počiatky Spolkového domu v Skalici na prízemí Domu kultúry, Založenie a pôsobenie múzea v Skalici 1905-1965 v Malej sále Domu kultúry, Záhorské múzeum 1965-1995 vo výstavnej miestnosti Záhorského múzea a výstava Július Koreszka 1895-1958 v rozšírených priestoroch Galérie Júliusa Koreszku.

K výročiu bola upravená a čiastočne reinštalovaná i stála expozícia Záhorského múzea.

Vo večerných hodinách prebiehalo slávnostné stretnutie pracovníkov a priaznivcov Záhorského múzea, na ktorom múzeum ocenilo jednotlivcov a inštitúcie, ktoré prispeli k rozvoju muzeálnej činnosti na Záhorí. Stretnutie sa konalo o 17. hodine vo Veľkej sále Domu kultúry v Skalici. Úvodom vyzdvihol riaditeľ ZM PhDr. Štefan Zajíček význam spolupráce múzea s verejnosťou a dobrovoľnými spolupracovníkmi pre jeho činnosť a rozvoj. Ocenení dostali grafický list s motívom Domu kultúry od autora Zdena Brázdila s poďakovaním. Žiaľ, väčšine zakladateľských osobností za úsilie pri formovaní múzea bolo toto uznanie poskytnuté už in memoriam: MUDr. Pavlovi Blahovi, Gizele Blahovej, Dušanovi Jurkovičovi, Jánovi Vydarenému, Floriánovi Dambořákovi. Za darovanie zbierok boli ocenení Vladimír Jamárik, MUDr. Adrián Nečas, Prof. Dr. Ľubomír Ďurovič. Za odbornú spoluprácu v oblasti výskumnej, publikačnej činnosti a pri budovaní

zbierkového fondu múzeum ocenilo PhDr. Evu Fordinálovú,CSc., JUDr. Stanislava Fordinála, Branislava Kolényho, PhDr. Konštantína Palkoviča, CSc., Pavla Proksu, PhDr. Štefániu Polákovú, Františka Zemánka /in memoriam/, PhDr. Zoru Viestovú, Mgr. Jozefa Mikuša, Emila Kordiovského, Mgr. Jaroslava Nožičku, PhDr. Drahomíru Pillovú, PhDr. Milana Šišmiša, PhDr. Blanku Landovú, Mgr. Miloša Hynka, PhDr. Ľudmilu Kraskovskú,za pomoc pri kultúrno-spoločenskom pôsobení v širokej verejnosti Mgr. Štefana Pappa, Mgr. Boženu Vaníčkovú, Pavla Fürstenzellera, Annu Morávkovú, JUDr. Dušana Krivského a dlhodobých priaznivcov múzea Alžbetu Horňákovú a Jána Paulíčka. Za finančnú, organizačnú a odbornú pomoc dostali ocenenie Mesto Skalica v zastúpení Ing. Michalom Srholcom, Mestské kultúrne stredisko v Skalici, Záhorská galéria v Senici, Štátny okresný archív v Skalici, skalické firmy Grafobal, ADOX-ADUT, RECO - print servis zo Senice, Art-plus Viktor Kováč Skalica.

MUDr. Adrián Nečas pri preberaní ocenenia z rúk riaditeľa Záhorského múzea

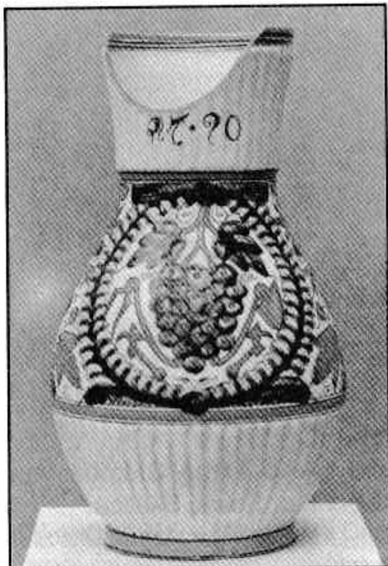
Viera Drahošová

De sa dobré víno rodí, tam sa ľudom dobre vodí

Vinohradníctvo je najstarší špecializovaný odbor poľnohospodárstva zameraný na pestovanie viniča a spracovanie hrozna. Vinohradnícka kultúra našla svoj odraz prirodzene i v hudobnom a tanečnom folklóre záhorského regiónu, ktorý patrí medzi najcharakteristickejšie vinárske oblasti Slovenska. Dokazujú to aj časté chotárne názvy a iné pomenovania s vinárskym základom: *Vinohrady* pri Kunove, Rohožníku, Sobotišti, Plaveckom Mikuláši a Plaveckom Podhradí, *Pri vinohradoch* (Rohožník), *Pod vinohrádkami* (Kúty), *Za vinohradmi* (Kuchyňa), *Nad vinohradmi* ((Devín), *Nad vinohrádkami* (Lozorno), *Vo vinohradoch, Vinohrádky* (Smolinské, Borský Mikuláš, Hlboké), *Vinohrádok* (Malacky), *Dlhé vinohrady, Diely k vinohradom* (Sotiná), *Unínske vinohrady, Štefanovské vinohrady, Marianske vinohrady, Grefty* (Stupava), *Mástske*

grefty, vrchy *Ožratá* (Kostolište) a *Šenkárka* (Borinka), atď.

Piesne o víne, vinohrade a konzumácii tohto blahodárneho moku nachádzame v rôznych piesňových žánroch, v baladách,

Fajansový džbán s vinohradníckym motívom. Smolenice 1790. V zbierkach ZM Skalica

žartovných, vojenských piesňach, v pomalých i tanečných piesňach. Z hľadiska tématiky môžeme bližšie vymedziť piesne o víne, ktoré pochvalne ospevujú tento nápoj a pijanské piesne, viažúce sa ku konzumácii vína (do tohto žánru patria samozrejme aj piesne o iných alkoholických nápojoch) a k prípadným následkom. Vyznačujú sa humorným nadhľadom a tiež prejavom výsmechu. Zvyčajnými príležitosťami ich uplatnenia boli ľudové obyčaje (svadba, krstiny, fašiangy ap.) a zábavy pri hudbe. Piesne o víne, najmä novšie harmonické parlandové piesne veľkého rozsahu, využívajúce obľúbené terciovo - sextové postupy, sú interpretované spolu s pijanskými aj v intímnejšom prostredí vinohradníckych búd. Azda neprávom sa zabúda na toto miesto ako na inštitúciu s dôležitou spoločensko - komunikačnou funkciou. Literárne sa ňou zaoberali napríklad Skaličania Ľudovít Okánik v divadelnej hre Skalická búda (prvý krát sa hrala 6.2. 1910) a Jozef Špaček v novele Na kobyle na žrebcovi.

Veľkej obľube sa tešia i umelé piesne o víne v ľudovom štýle, rozširované najmä dedinskými ľudovými autormi.

Medzi najznámejšie piesne o víne, ktoré sa spievajú na Záhorí, ale i na Morave a v iných regiónoch Slovenska patria: *Vinohradi, vinohradi, dobré vínko dáváte, Vínečko v másku, mám pro ťa lásku, Víno sem, víno tam (Červené víno, bílé koláče), Hore chlapci, hore sklenki (...dobre sa nám hospodárí, lepší sa nám vínko darí), Poďže dzífča, poďže za mňa (Za dverama bečka vína, to je dobrá medecína), Majorán, majorán (...Skaličané vínko neprodáme, ked ho sami dobre píťi známe. Ked sa zejdeme, vínko pijeme, vesele si zaspíváme. ...na Hurbánka spolem sa zejdeme, do búdy půjdem, tam si zasednem a vínečko okoštujem), Vínko, vínečko, poťeš moje srdéčko, Tak formané vichádzajú (...Pane šenkér, nalej vína, než mja zhlédne má frajírka. Vínečka sa napijeme, s frajírkú si zadrepčíme), Na jaro prilecá lastovički (...Na jeseň prilecá dzivé husi, vincúr k vinobraňů nože brúsí...), Stodolička dzeravá (...De sa dobré víno rodzí, tam sa ľudom dobre vodzí...), Svatojánskí pán gróf (...Pred šenkem im hrajú, vínko rozdávajú, a gdo ho vipije, toho oblékajú), Náš pan gazda, dobrí gazda, dobré vínko má, Staré hori, staré hori, pjekné vinohradi*, ale tiež všeobecne známe *Ešťe si já, ešťe si já, pohár vínka vipijem, Vínko, vínko, vínko červené, Vínko, vínko, to piť budem, Vínečko bílé, si od méj milej.* Z pijáckych záhorských piesní spomenieme napríklad *Nebiua sem opiuá,* Šak je to dobre počúvat (...ket prindem domú opitá...), Pred naším zahrádka (...Múj milí sa na mja rozhňevau, šeu do šenku, vínka mi nedau. Vínka mi nedau, do tanca nebrau, truc mi uďelau...), Múj mužíček jednu chibu má (...vínko huavu múcí a mje srdce smúcí...korhel vínko pije, svoju ženu bije...), Já sem gazda dobrí (...piješ ti, pijem já, pijeme obá dvá ...), Čože sa ti ludé (...a já budem v šenku vínko pít), Mám já ženu (...propiua mi volki, z inými pacholki...), Šenkovaua šenkárečka staré víno a došeu k ňí jagaríček, ulej mi ho.

V Kollárovej zbierke Národnie spievanky z roku 1834 - 35 je celá časť textov označená podnadpisom *Nápitnice čiže piesne pri pití* a samostatne sú uvedené piesne o *víne*, niektoré celým svojím obsahom zamerané len na vinarsko - pijanskú tému (*Nepi šuhaj, nepi vodi* /Koll. II, s.517, *Sama skušenost nám múdre to praví, že je staré víno lidem ku zdraví* /Koll. II, s.519, *Pime chlapci, pime víno, Náš pán gazda, Vínko, vínko, piti budu* /Koll.II, s.135, *Červené vínečko v poháriku skáče* /Koll.II, s.136 a ďalšie). Veľa piesní o víne nájdeme i v stredovekých rukopisných spevníčkoch, napríklad v spevníku *Pisne Kratochwiľne od F.R.F. na swetlo widane*, od skalického františkána Regalata Friedla, je uvedená pieseň *Čerweni kantar bili kuň, oženil bich sa bože muj. Oženil bich sa velmi rad, Ale mám kopat winohrad.* Táto pieseň je všeobecne rozšírená na celom Slovensku, ale motív vinohradu má len variant v spomínanom skalickom rukopise, čo svedčí o vplyve vinohradníckeho prostredia a jeho odraze v textoch ľudových piesní.

V Záhoráckych pjesničkách dr. Janka Blahu sú zapísané mnohé melódie a texty o víne, vinohradoch a väčšina z nich sa pomerne často interpretuje, či už v prirodzenom prostredí, alebo prostredníctvom médií. Pieseň z Moravského Sv. Jána, Vínko, vínečko (ZP 5/ 185), patrí medzi menej známe, ale svojou jednoduchou, chytľavou melodikou a vkusným náladovým textom ju môžeme zaradiť medzi tie najhodnotnejšie piesne o víne.

Peter Michalovič

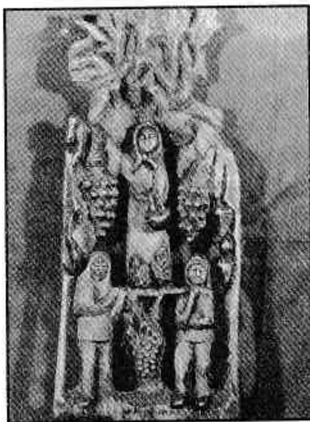

Vínko, vínečko, poťeš moje srdéčko,
vínko z Grinavy, nestúpaj mi do huavy.

Vínko, vínečko, popíjám ťa lahúčko,
vínko z Bystrice, nebudem ťa pit více.

Vinohradnícke motívy v ľudovom výtvarnom prejave

M. Žilavá: Vinobranie. Drevorezba. V zbierkach ZM Skalica

Staročné zaujatie obyvateľov malokarpatskej oblasti vinohradníctvom sa premietlo aj do ľudovoumeleckej tvorby nadaných jednotlivcov - džbánkárov, rezbárov i vyšívačiek.

Mäkká hmota hliny a žiarivá farebnosť fajansí poskytovala nevídané možnosti pre stvárnenie vinohradníckych námetov od maľovaných džbánkov a čutor s motívmi hroznových strapcov, úponkov a listov vínnej révy, vinohradníckych nástrojov až po maľované, reliéfne alebo plasticky stvárnené scény z práce a života vinohradníkov z džbánkárskych dielní po oboch stranách Malých Karpát (Častá, Košolná, Smolenice, Dechtice, Boleráz, Stupava).

Rastlinné ornamenty, zobrazujúce viničné úponky, listy a strapce hrozna sú časté aj na výšivkách vo farebnom prevedení technikou plného plochého stehu, alebo veľmi často jemne stvárnené na bielych výšivkách technikou vyšívania na dierku alebo preťahovania cez tyl na zásterách, šatkách, prestieradlách, záclonách a pod.

Rezbársky spracované vinohradnícke námety nachádzame na výzdobe lisov, sudov, drevených čutor a novšie aj v reliéfne a platicky spracovaných scénach z vinohradníckeho života a postavách vinohradníkov súčasných rezbárov tvoriacich v tejto vinohradníctvom charakteristickej oblasti.

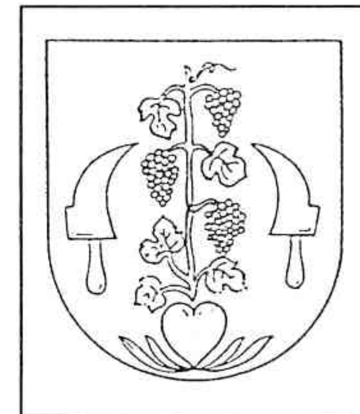

Ferdiš Kostka: Vinohradník. Keramika. V zbierkach Záhorskej galérie Senica

Odraz náročnej, trpezlivej, no krásnej práce a života vinohradníkov tvorí jednu z hlavných obsahových dominánt celoslovensky uznávaných ľudových tvorcov, akými bol keramikár Ferdiš Kostka zo Stupavy, vyšívačka Katarína Brúderová z Vajnor a rezbárka Mária Žilavá z Devína, ktorých diela sú zastúpené aj v zbierkach Záhorského múzea v Skalici.

Mária Zajíčková

Pôvod vinohradníckych motívov v obecných znakoch

Obecný erb Vrádišťa

Vinohradníctvo svoj prvý rozkvet zažíva v 13. storočí. Jeho rozvoj umožnil zvýšený dopyt po víne v rozvíjajúcich sa mestách a mestečkách a rozvíjajúci sa obchod s ním. Víno bolo výhodným artiklom určeným pre trh. Držba vinohradu znamenala určité uvoľnenie spod feudálnej závislosti. Obce, kde sa pestoval vinič, mali právo na výčap vína niekoľko mesiacov v roku.

Rozvoj vinohradníctva zastavila až 15 ročná vojna a v následnom nepokojnom období 17. storočia sa jeho kríza ešte prehĺbila.

Rozvoj vinohradníctva na severe Záhoria, najmä v oblasti Chvojnickej pahorkatiny, vplýval i na obecnú samosprávu a jej atribúty.

U deviatich obcí Záhoria, Častkova, Koválovca, Kunova, Petrovej Vsi, Prietržky, Radimova, Rohova, Smrdák a Vrádišťa, sa do obecných pečatí dostali vinohradnícke motívy. Najstaršiu doloženú obecnú pečať s vinohradníckym motívom z roku 1592 má Vrádište.

Vladimír Petrovič

Bratrstvo svatého Hurbana

Pestovanie hrozna a výroba vína je už niekoľko storočí spojená so životom obyvateľov Skalice. Tvrdá a namáhavá práca vo vinohradoch však prinášala so sebou aj isté spoločenské aktivity. Asi pred vyše 300 rokmi založili vinohradníci na spôsob remeselníckych cechov svoje združenie - Bratstvo sv. Urbana. Z tohto obdobia máme i historické pamiatky, ako kostolík sv. Urbana a cechový oltár sv. Urbana vo farskom kostole s erbom vinohradníkov. Na sklonku 2. svetovej vojny sa pár iniciatívnych vinohradníkov s citom pre ľudové tradície a tiež s humorným nadhľadom rozhodlo neformálne založiť *Bratrstvo svatého Hurbana*. V roku 1945 vydali aj *articule* spolku, obsahujúce XVII bodov. Členovia sa medzi sebou nazývali bratmi. Prvým *präzesom* - tak nazývali predsedu - bol národný umelec dr. Janko Blaho. Bratrstvo malo vždy len 12 členov, mohli byť však i čakatelia - prašáni. Ďalšími funkciami boli pisár a dekan. Artikule predpisovali,

kto a za akých podmienok sa môže stať bratom (vlastníctvo vinohradu, búdy a pod.), kedy sa môžu stretať, ako sa majú na *sesiách* - stretnutiach chovať. Všetko bolo ladené v humornej nálade. Napr. sesia začína spevom hymny "*Ó, svatý Hurbane*" a modlitbou "*Otče náš*". Veľmi zaujímavé je vzájomné privítanie bratov, ktoré sa deje počas celej sesie - potrkanie sa čelom, *polúbnutie* a vypitie pohárika vína. Präzesom po smrti dr.J. Blahu bol Imrich Kubiš a posledným bol nedávno zosnulý brat Jozef Hasička. Bratrstvo existuje i dnes a jeho členovia sa stretávajú v búdach pri rôznych príležitostiach, pravidelne však na slávnostnej sesii, konajúcej sa *ve svátek svatého Hurbana*. Artikule sú okrem iného cenným dokladom skalického nárečia, napr. "*articul XII.: Koho by páni Bratri mezi sebja prijat hodlali a jako takého aj všecí poznali, že mezi nich patrí, bratrství sa mu slúbit može. Dohodnú sa, že po roku, ve kterém ho na sesie pozývá pán präzes a on také sesiu dá, na sesiu o Hurbánku prijatý byt može a svůj slub vykoná slovama do rukú pána präzesa: pán präzes a páni bratri, slubuju vám, dekujíce vám, ked mňa prijímáte mezi sebja v důvjere, že túto nesklamu, vám vjerný budu, articule a Společenství a rád zachovávat budu.*"

Jozef Hertl

□ Z dobovej tlače □ Z dobovej tlače □ Z dobovej tlače □ Z dobovej tlače □

Wýsledok oberačiek skalických. Winobranie w nassich horách odbýwalo sa (jako medzi krátkymi zpráwami čísla 29 už spomenuto) dňa 8 okt. a nasledujúcich, tak že dosiaľ, z nepatrnými wýnimkami, wssetka úroda už je w sudoch uložená. Podľa prawdepodobného počítania urodilo sa toho roku na celom chotáre nassom asi 8.000 wedier wína, z ktorého wätssia polowica bielemu wínu pripadá. Nowé násady wranikowé zarodily znamenite, tak že túto, námi sem uwedenú, ale esste zriedkawú plodinu, i skúsení gazdowia obdiwowali. Hrozno tejto násady muselo sa wýminečne, pri wrchnostenskom powolaní, o pol=treťa týždňa skorej obrať; ináčeby bolo celkom sfikowatelo na spôsob hrozna, z ktorého Tokajčinu dorábäjú. - podľa neobyčajnej sladkosti musstu a wssetkých úkazow kysnutia, bude tohoročné wíno neobyčajne silné, plodine roku 1834 podobné, o čom jeden z hospodárow nassich wyslowil sa takto: Rozpráwali sme s ním pod winohradmi w čas presowania wína; no reku, susedko! počujeme že Wám Pán Bôh z tej nowej násady hodne wína požehnal? " Ej, weru chwála milému Pánu Bohu! nad očakáwanie mnoho a dobrého". To budú za machy*) doložili sme žartowne, a náš súsed odwetí: "Ba weru to nebudú len machy, ale zemeplazy". - Pri položení mesta nasseho w kúte krajiny ani obchodu s wínom nemáme, jakýby sme, podľa mnoha winíc nassich mať mohli; preca ale tohoročné wíno červené už dosiahlo cenu 7 zl. biele wíno ide po 8 zl., rozumie sa, že w terajssej podobe swojej, totiž neztočené a tak tedy spolu s budúcimi droždiami či kwasnicami. Srdečne prajeme tohoto zárobku winohradníkom nassím; weď už od wiac rokow nemali osohu z pilnej práce swojej.

o Ohlasy o Ohlasy o Ohlasy o Ohlasy o Ohlasy o Ohlasy o Ohlasy o

Ešte o Skaličanovi Pavlovi Doležalovi

Článok Evy Fordinálovej o P. Jakobeim a P. Doležalovi v 1. čísle tohto ročníka Záhoria by som doplnil o rad ďalších dôležitých súvislostí.

Grammatica Slavico-Bohemica Pavla Doležala z r. 1746 je v mnohých ohľadoch prelomovým dielom vo vývoji i slovenského i českého spisovného jazyka a vlastne tiež vo vývoji porovnávacej slovenskej jazykovedy. Doležal nadviazal na jazykovedné dielo slovenského exulanta Tobiáša Masnicia a Daniela Krmana. T. Masnicius pred presne 300 rokmi v knižke *Zpráva písma slovenského* (Levoča 1696) chcel po prvý raz ustáliť, ako my Slováci máme "psáti, čísti i tisknouti", teda netýkal sa toho, ako treba hovoriť. Normou mu bola čeština, akou sa vtedy, po Bielej Hore, už nielen hovorilo, ale i písalo v Prahe, tzv. "obecná čeština". Teda napr. *horký mlíko s tátovýho mlejna*. -Masnicia o pár rokov neskôr korigoval jeho synovec, evanjelický superintendent na Myjave Daniel Krman. Krman vo svojich rukopisných gramatikách fakticky odmietol ako vzor jazyk Prahy, oprel sa o jazyk Kralickej biblie, ktorý má byť spoločným jazykom Slovákov i Čechov a pomenoval tento jazyk "lingua slavico-bohemica", jazyk slovensko-český. Tento pojem používali potom, najmä evanjelici, po celé XVIII. storočie: presne o tomto slovensko-českom jazyku hovorí napr. Matiáš Bel vo svojej často citovanej chvále nášho jazyka. Toto je vôbec prvý raz v dejinách, keď sa do jedného spojilo meno Slovákov a Čechov, tento raz so Slovákmi na prvom mieste.

Skaličan Pavel Doležal nadväzuje na Krmana a je takto tretí v tejto "štafete" s cieľom ustanoviť podobu slovenského spisovného jazyka. Jeho *Grammatica Slavico-Bohemica*, o ktorej píše E. Fordinálová, má v podtitule veľmi výrazne, že v tejto slovensko-českej gramatike sa "podrobne skúma (insinuatur) rozdiel medzi dialektom Čechov a dialektom vzdelaných Slovákov (cultiorum Slavorum in Hungaria)", t.j. jazykom vtedajšej slovenskej inteligencie. A dialekt slovenskej inteligencie je tu v zásade mestský jazyk Skalice. Teda tak isto ako v češtine je tu *na ruce, bílý, s nožem, prvňí stůl, byl sem tam, budu tady*, ale po slovensky je aj *o žákoch, k žákom* (oproti českým *o žácích, k žákům*), *se sluhem* (čes. *se slouhou*), v slovenčine Doležal pripúšťa aj tvary ako *ovca, vidím ovcu, s ovcau* (t.j. s ovcú), oproti českým *ovce, vidím ovci, s ovcí*, po slovensky je *musel sem* (čes. *musil*) atď..

Takto je Pavel Doležal prvý, kto v rámci jedného spoločného spisovného jazyka slovensko-českého jasne rozlíšil jeho podobu českú a jeho podobu slovenskú. Ako som povedal, jeho podoba slovenská je v zásade mestský jazyk Skalice (nie západného Slovenska či Záhoria!: nikdy tu niet tvarov typu *byu sem, suza* (t.j. slza), ako bolo donedávna vo Vrádišti či Prietržke, a tým menej typu *dzedzina* ako je od Gbelov ďalej na juh.

Bernolák potom základ jeho spisovnej slovenčiny posunul na východ za Malé a Biele Karpaty a jednoznačne ju oddelil od češ-

tiny. Pravda, Bernolákov pravopis je skutočne viac fonetický, nemá "tvrdé y", kým Doležal sa prísne drží etymologického pravopisu Českých bratov a iba mäkkosť hlások *ď*, *ť* a *ň* označuje mäkčeňom nad spoluhláskou namiesto českého háčika nad samohláskou e (u Doležala *ďeťi*, namiesto kralického *děti* a nášho súčasného *deti*: Doležal je najdôslednejší, porovn. naše *krásne*, ktoré sa dá čítať dvojako).

Ale tým sa význam Pavla Doležala nevyčerpáva. Ako teoretik dal Doležal novú klasifikáciu slovensko-českých slovies a podľa prípony infinitívu rozdelil ich na šesť tried. Má teda slovesá na *-ať*, *-ovať*, *-eť*, *-iť*, *-íť*, *-úť*. Táto nová klasifikácia, a vôbec dôslednosť Doležalovej gramatiky nadchli "*otca slavistiky*" Jozefa Dobrovského, ktorý 50 rokov po Doležalovi prvý začal dvíhať češtinu z hlbokého úpadku pobelohorského.

A tak on, český katolík, osvietený jezuita, prijal do svojej gramatiky češtiny nielen Doležalových šesť slovesných tried (starší z vás sa to ešte v tridsiatych rokoch na gymnáziu učili; v slavistickej literatúre sa táto klasifikácia dodnes používa), ale i Doležalovu kralickú češtinu. Dobrovského teoretický výklad potom Jungmannova generácia rigorózne preniesla do praxe a to platí podnes. A tak české deti (len na východnej Morave je to inak), ktoré podľa svojich rodičov hovoria *ty heský hoši/holky maj mlíko z mlejna*, musia sa s námahou naučiť písať a občas aj hovoriť *ti hezcí hoši* (ale *ty hezké holky*) *mají mléko z mlýna*. A netušia, vlastne ani ich učitelia, že za to "vďačia" v posledných dôsledkoch dômyselnému lingvistickému výkladu slovies u vynikajúceho lingvistu Pavla Doležala zo Skalice.

Pojem lingua slavico-bohemica, ktorý sa používal u slovenských evanjelikov do konca XVIII. storočia, zmenila generácia profesora Juraja (Jiřího) Palkoviča na evanjelickom lýceu v Bratislave na "jazyk česko-slovenský"(občas so spojovníkom, občas bez neho). A tu, v Ústave řeči a literatury československé, pod vedením Palkovičovho námestníka Ľudovíta Štúra sa sformovala štúrovská generácia, ktorá sa potom dohodla s katolíkmi Radlinským, Palárikom a Štefanom Závodníkom (*Krátka mluvnica slovenská*, v Prešporku 1852) a spoločne ustanovili - vychádzajúc zo Štúrových teoretických prác - jazyk stredoslovenskej mestskej inteligencie za našu dodnes platnú spisovnú slovenčinu.

Na ceste k nej je skalický rodák Pavel Doležal dôležitým medzníkom.

Ľubomír Ďurovič, prof. slovanských jazykov

Kráľovská univerzita v Lunde, Švédsko

◘ Z dobovej tlače ◘ Z dobovej tlače ◘ Z dobovej tlače ◘ Z dobovej tlače ◘

Nowá sporitelňa w Malackách. Wys. kráľ.uhorské ministerium powolilo w Malackách sporitelňu. Dňa 11. sept. mali účastinári walné shromaždenie w rečenom mestečku, kde potrebné poriadky zawiedli, aby s prwým oktb. sporitelna do žiwota wstúpiť mohla. Za správcu wywolený je pán Pawel Lackó, direktor panstwa malackého, muž wo finančných wecách newssedne zbehlý; nadejeme sa tedy, že pod jeho správou nowý ústaw tento utessene skwitať bude. Za predsedu a protektora

ústavu jednohlasne wywolený bol osw. pán gróf Mikuláš Pálffy, ktorý i dotiaľ, ažby sám ústaw bez weľkých obetí mohol si najať alebo kúpiť dom, potrebnú miestnosť pre ústaw w panskom dome ochotne ponúknul, a náradím, sluhou, w zime ale kúriwom zaopatriť ju prisľubil. Účastin wydať powoleno je 1.000 kusow po 60 zl.; za pár dní ale o weľa wiac bolo podpísano, tak že podpisy redukowané byť musely. Dňa 1 okt. účastinári powinní sú 1/3 (tretinu) podpísanej summy zložiť. - A tak tedy konečne dočakali sme sa toho, čo okoliu nássmu už dáwno chybelo. Na zdar! W Lábe; Ignác Juračka, farár.

(Sdelujúc s potessením prítomný dopis, dowoľujeme si, budúcu správu otáznej sporiteľnice upozorniť na to, že obywateľstwo pressporského Zahoria je číro=čiste slowenské, a že tedy celé wedenie ústawu tak sporiadané byť má, aby i ľud obecný mohol sa poučiť w materinskej reči swojej o behu weci spolkowých. Keď páni akcionári brať budú "diwidendy" z grossow nasseho ľudu: nech berú i na jeho práwa a potreby ohľad. Drahých ale rodákow nassich w Zahorí úctiwe wywolávame: aby sa o hájenie týchto práw ľudu pri spolku mohútne zasadili. Red.)

Obzor 1871, r.9., č.28., s.223

o Správy o Správy o Správy o Správy o Správy o Správy o Správy o Správy o

Prof. Jozef Šátek

Pri príležitosti 85. výročia narodenia skalického rodáka, kňaza, hudobníka, muzikológa, historika Prof. Dr. Jozefa Šátka usporiadal miestny klub Kresťanskodemokratického hnutia v Skalici 30. septembra spomienkový večer, na začiatku ktorého položili účastníci kvety na jeho hrob. Pri odhalení pamätnej dosky na farskej budove sa prítomným prihovorila PhDr. Eva Fordinálová,CSc. a vystúpil chrámový zbor Cantamus Domino. Po svätej omši vo farskom kostole bol večer zakončený akadémiou venovanou životu a dielu prof. J. Šátka.

-dra-

Archeologická sezóna končí

V letnej sezóne sa v regióne Záhoria konalo viacero archeologických výskumov. V revíznom výskume rímskej stanice v Stupave pokračoval Dr. Vladimír Turčan z Archeologického múzea SNM v Bratislave, Dr. Zdeněk Farkaš skúmal stredoveký Dračí hrádok v Borinke, Dr. Katarína Tomčíková z toho istého múzea uskutočnila menší záchranný výskum na slovanskej lokalite v Lakšárskej Novej Vsi, Dr. Kristián Elschek z Archeologického ústavu v Nitre, vysunuté pracovisko Bratislava, ukončil predstihový výskum náleziska z doby halštatskej a rímskej v Zohore. V Kopčanoch bol ukončený archeologický výskum Záhorského múzea v Skalici pri Kaplnke svätej Margity.

-dra-

Sochy v Malackách

Súsošie sv. Anny

Turistické mapy, sprievodcovia, či rôzny propagačný materiál o tom - ktorom meste zvyknú upozorňovať návštevníkov na pamätihodnosti. Zostavovatelia však zaraďujú skôr väčšie stavby a malé im unikajú, čím unikajú i pozornosti turistov. Je to škoda, pretože i malé stavby sú malé len veľkosťou a stoja za pozretie. Medzi takto neprávom zabudnuté pamiatky patria i sochy v Malackách, ktoré predstavujú doklad o kontinuálnom estetickom dotváraní intravilánu historických Malaciek, sú dokladom o dlhodobo pretrvávajúcej funkcii centra ako zhromažďovacieho priestoru - trhu, parku, námestia. Jednou z týchto sôch je i súsošie sv. Anny (spolu s sv. Antonínom Paduánskym, sv. Jánom Nepomuckým, sv. Floriánom), súsošie osadené na kamennom pilieri pred dnešným hlavným vstupom do areálu Františkánskeho kláštora. Hlavnou sochou súsošia je sv. Anna, zobrazená v sediacej polohe, ako vyučuje malú Máriu. Ide o jedno z troch zaužívaných zobrazení (so sv. Jáchymom a malým Ježišom) v umení. Súsošie je z prelomu 18. a 19. storočia a charakter práce naznačuje, že išlo o školeného autora, ktorý je zatiaľ neznámy.

Súsošie, vrátane podstavca bolo reštaurované a je predpoklad, že sa zachová pre ďalšie generácie. k tomu je však potrebné ho i spropagovať.

Miroslav Juza

* * * * * * * * * * * * * *

Krytá plaváreň Malina

Organizovaná telovýchova v Malackách oslávila v tomto roku 80. výročie. V roku 1915 sa Malacká futbalová jednota - MLE, ako znel jej názov prvýkrát, predstavila verejnosti. Ako darček k tomuto výročiu bola v lete odovzdaná krytá plaváreň a športová hala - Malina, ktorej projektantom bol Ing.arch. Andrej Husár a ktorú realizoval Priemstav š.p. Bratislava. Hodnota stavby je 56 mil Sk, verejnosti je k dispozícii okrem športovej haly pre kolektívne športy i krytý bazén, fitnescentrum, sauna a kolkáreň. Hala sa budovala v období od roku 1989 a jej rozpočet bol pôvodne vykalkulovaný na 31.7 mil. Kčs.

Miroslav Juza

V Senici klub UNESCO

Na zakladajúcej schôdzke v Senici, dňa 28.9. 1995 založili na Záhorí prvý KLUB UNESCO. Predsedom klubu sa stal MVDr. Pavel Gašpar a tajomníčkou Mgr. Viera Medňanská, obaja zo Senice. Klub má 5 členný výbor a mládežnícku sekciu zo študentov gymnázia. Poslaním týchto klubov je šírenie myšlienok mieru a spolupráce medzi národmi prostredníctvom vedy, vzdelania a kultúry, ktoré tvoria náplň univerzálnej svetovej organizácie UNESCO. Založenie klubu sa uskutočnilo pri príležitosti 50. výročia vzniku OSN.

Kto má záujem o členstvo, môže sa informovať na adrese zakladateľa klubu.

Vladislav Brza, zakladateľ klubu, Malacky, Maľovaného 10

Redakčná rada

Začiatkom októbra sa uskutočnilo slávnostné zasadnutie redakčnej rady nášho časopisu v Skalici pri príležitosti 90. výročia vzniku Záhorského múzea. O.i. sa venovalo vyhodnoteniu čísla 4/95 a schválilo obsah čísla 5/95.

Spomienka na Jána Bežu

Dňa 24.10. 1995 pri príležitosti 90. výročia úmrtia senického učiteľa, autora mnohých školských učebníc a kníhtlačiara pripravili poriadatelia MsÚ Senica, MsKS Senica, Ev. a.v. cirkevný zbor Senica, Školská správa Senica, Okresná knižnica Senica a Záhorské múzeum Skalica odborný seminár venovaný tejto významnej osobnosti.

V úvodnom príhovore priblížil Senicu z obdobia života Jána Bežu primátor mesta Senice Mgr. Pavol Grimm. Vnútropolitickým vývojom Uhorska v druhej polovici 19. storočia a životnými medzníkmi Jána Bežu sa zaoberal Mgr. Vladimír Petrovič, historik Záhorského múzea. Tému Ján Bežo, tvorca pedagogickej literatúry, rozviedol zaujímavo PhDr. Štefan Mocko, profesor Gymnázia v Senici. Odborný seminár uzavrel Ján Lacko, evanjelický a.v. farár v Senici, ktorý sa vo svojom výstupe venoval najmä práci Jána Bežu pre ev. a.v. církev v téme Ján Bežo - kantor a zapisovateľ.

Zároveň s odborným seminárom bola sprístupnená výstava *Ján Bežo - tlačiar a vydavateľ*, ktorú pripravil Mgr. Vladimír Petrovič zo Záhorského múzea.

-pet-

□ Nové publikácie □ Nové publikácie □ Nové publikácie □ Nové publikácie □

Devínska Nová Ves

Reprezentatívnu publikáciu na vysokej odbornej úrovni pod názvom Devínska Nová Ves - vlastivedná monografia Viliama Pokorného a kolektívu 17 autorov vydal za pomoci 12 sponzorov Miestny úrad Devínska Nová Ves. Monografia na 281 stranách podáva ucelený

obraz o obci v kapitolách Príroda, Náčrt dejín Devínskej Novej Vsi, Tradičná hmotná kultúra, Tradičná duchovná kultúra, Priemysel, obchod, infraštruktúra, Obyvateľstvo, domový a bytový fond, Školstvo, kultúra a spoločenský život, telovýchova, zdravotníctvo, Nárečia Devínskej Novej Vsi, Miestne názvy Devínskej Novej Vsi, Biografický slovník, Chronológia. K publikácii možno jej tvorcom úprimne blahopriať a želať si, aby sme sa s takýmito prácami stretávali častejšie. -dra-

* * * * * * * * * * * * * *

Veľké tajomstvo

Prostredníctvom autorov sa k regiónu Záhoria viaže kniha **Veľké tajomstvo**, ktorá vyšla vo vydavateľstve TASR Pressfoto v Bratislave v roku 1993. Obálku a titulný list navrhol ak. mal. Ivan Schurmann, pôsobiaci v súčasnosti na MÚ v Malackách. Autorom knihy je Doc. ThDr. Jozef Krajči, rímskokatolícky kňaz, ktorý pôsobí od roku 1990 v Plaveckom Štvrtku. Obsah knihy vychádza z Kódexu kanonického práva vyhláseného pápežom Jánom Pavlom II. v roku 1983 a zaoberá sa manželským a trestným právom. Ak sa chceme oboznámiť s cirkevnoprávnymi normami manželského a trestného práva, ktoré sú síce zakorenené hlboko v podvedomí ľudí, vo verejnej mienke, v tradičných ľudových obradoch, môžeme si nájsť kapitoly napr. o povahe, cieli, vzniku manželstva, prekážkach, formách a účinkoch uzavretia manželstva, manželskej rozliky a pod. Podobne veľa zaujímavého sa možno dozvedieť o cirkevnom trestnom práve: o opodstatnenosti a druhoch trestu, subjekte trestných sankcií, s veľmi detailným vymedzením, kto podlieha trestu, aké sú poľahčujúce a priťažujúce okolnosti... a porovnávajme. Kto chce - so životom, kto vie - s civilným právom. Iste nám takéto zamyslenie sa nemôže ublížiť. -dra-

◘ Píšu o nás ◘ Píšu o nás ◘ Píšu o nás ◘ Píšu o nás ◘ Píšu o nás ◘ Píšu o nás ◘

Už dlhší čas mi posielajú regionálny časopis Záhorie, už dlhší čas sa aj z neho učím poznávať svoj zástupný región, viem, čo si treba vážiť, komu sa treba pokloniť od Jablonového po Holíč, viem o prvých zberateľoch piesní a výšiviek, viem o ustavičných a rozličných protivenstvách Hutterovských bratov či habánov, o habsburskej koniarni i kačenárni i o borskojurských plátenníkoch, ktorí chodili s plátnom po všetkých "európejských" krajinách, ba i na ostrov Havana a do New Yorku sa dopratali, aj skrz časopis Záhorie viem, kade kráčam.

Vladimír Mináč, Hovory M, Nedeľná Pravda magazín, 16.6. 1995, str. 16

Záhorie, ktoré mám teraz pred sebou na stole v podobe niekoľkých pekne ilustrovaných čísiel rovnomenného dvojmesačníka, ktorý s obdivuhodnou pružnosťou v spolupráci so Záhorskou vlastivednou spoločnosťou vydáva Záhorské múzeum Skalica, teraz, tu v tejto chvíli, v týchto našich neľahkých, ba pohnutých časoch robí svojim čitateľom a priaznivcom nemenšiu radosť ako región, z ktorého vzišlo. Erudované a aj širšej čitateľskej verejnosti rozumovo prístupné štúdie či už z oblasti prírodovedy, zemepisu, archeológie, literárnej histórie, demografie, ekonomiky, cirkevných dejín a folklóru, často až prekvapivo objavné, lahodia nielen duši, srdcu, ale aj obohacujú naše znalosti v zmysluplnej interakcii s uvedenými, ale aj inými oblasťami vedy, umenia, kultúry a života celého Slovenska.

Milan Zelinka, Chvála Záhoria, Literárny týždenník 39/95, 22.9. 1995, str. 2

Predstavujeme sa Vám

Štefan Zajíček

Dátum narodenia: 9.12. 1949
Miesto: Radošovce, okres Senica
Ukončené štúdium: ZŠ v Radošovciach, Stredná škola umeleckého priemyslu, odbor grafika, v Bratislave (1965-1969), FFUK, odbor veda o výtvarnom umení, v Bratislave (1969-1975), postgraduálne štúdium muzeológie, špecializácia galérie, na FFUJEP v Brne (1980-1984), doktorát na FFUJEP v Brne (1984)
Zamestnanie: riaditeľ a výtvarný teoretik Záhorskej galérie v Senici od r. 1984 a riaditeľ Záhorského múzea v Skalici od r. 1995
Špecializácia a odborný záujem: výtvarné umenie Záhoria najmä v 20. storočí
Výstavy a publikácie (výber): M.Velba - obrazy (1980), Sochár F.Draškovič (1981), Ľ.Hološka - maľby 1976 - 1981 (1981), I. Dulanský - pastely a tempery (1982), J. Kostka - platiky a kresby (1983), Záhorská galéria Senica (1984), A. Hollý (1986), Sochárska škola J. Kostku (1988, 1989), M. Komáček - maľba a grafika, V. Holečko - pastely (1988), G. Mallý - obrazy, R. Haček - pastely a tempery (1989), P. Fürstenzeller - obrazy (1990), K. Molnár - maliarske dielo, M. Velba - maliarske dielo (1991), I. trienále poslucháčov výtvarných škôl Talenty, H. Mokrohajský - obrazy (1992), M. Tillner (1993), R. Haček - záhorské motívy, M. Mikula - prechodné obdobie (1994), P. Fürstenzeller - maľby a kresby (1995).
Stav: ženatý, 6-ročný syn Viliam
Záľuby: kreslenie tušom, farebnými ceruzkami najmä krajinárskych a figurálnych námetov z regiónu, člen Klubu výtvarníkov v Skalici od jeho založenia v r. 1977
Obľúbené miesto: tam, kde prevláda vzájomné porozumenie, úcta, žičlivosť, kamarátska družnosť a profesionálna odbornosť.
Vzťah k záhorskému regiónu: blízky
Čo vás teší a trápi: teší ma rastúci úprimný záujem čoraz väčšieho množstva ľudí v regióne o výtvarné umenie, kultúrne dedičstvo a vlastivednú prácu aj so snahou pomôcť duchovne ale aj materiálne, ďalej prebúdzajúci sa záujem miest a obcí regiónu o svoju identitu, históriu a osobnosti rodákov, trápi ma nevšímavosť, ľahostajnosť a neúcta k dosiahnutým hodnotám
Cieľ: podľa vlastných možností podielať sa na regionálnom výskume výtvarného umenia a zverejňovať jeho výsledky prostredníctvom výstav, publikácií, prednášok, besied a pod.

BANKA HANÁ, a.s.
ZA VÁS VŠETKO SPRAVÍ SAMA

BANKA HANÁ,a.s.

HANÁCKA SPORIVOSŤ + SLOVENSKÁ PRACOVITOSŤ = VÁŠ ZISK

V BANKE S TROMI P

PRUŽNOSŤ - PROFESIONALITA - PROSPERITA

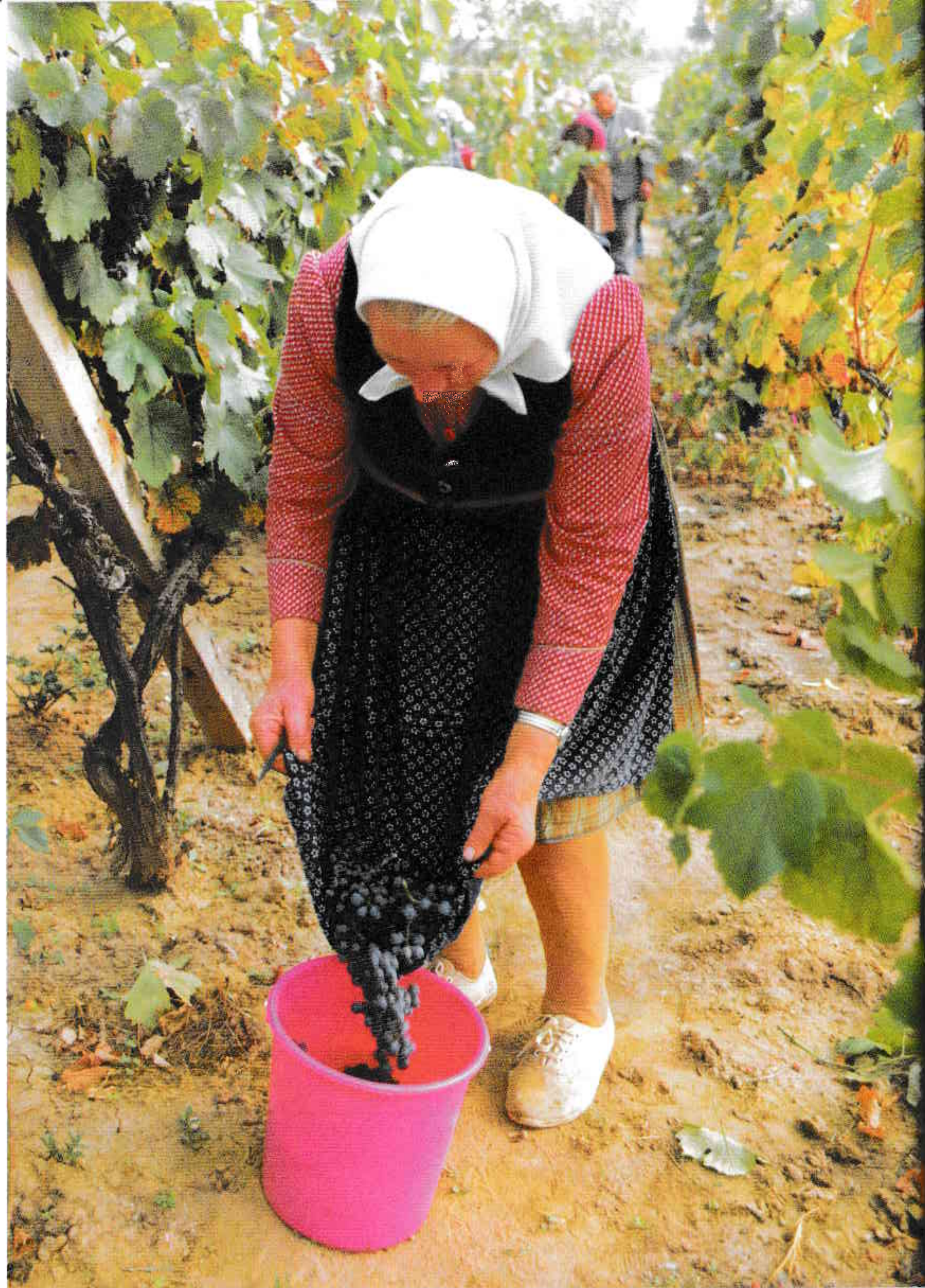
Banka Haná a.s. expozitúra Holíč
ponúka svoje služby pre širokú verejnosť a podnikateľov na nám. Mieru 7 v tomto čase:

Po - Pia	7.00 - 11.30 hod.	12.30 - 18.00 hod.
Sobota	7.00 - 12.00 hod.	

Ponúkame širokú škálu vkladových služieb za výhodný úrok v slovenskej i cudzej mene, nakupujeme a predávame české koruny v aktuálnom kurze, sprostredkujeme nákup a predaj akcií a iné výhodné služby.

Banka Haná, a.s. je tu pre Vás!!

záhorie 5

ROČNÍK IV. / 1995

cena 5 Sk